

VIDZEMES
AUGSTSKOLA

Vidzemes Augstskolas
13. Studentu pētniecisko darbu konferences

SABIEDRĪBA. TEHNOLOĢIJAS. RISINĀJUMI.

rakstu krājums 2022

ISBN 978-9984-633-63-3

Organizācijas komiteja:

- Vidzemes Augstskolas profesore, Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūta direktore Dr.oec. **Agita Līviņa**
- Vidzemes Augstskolas rektora pienākumu izpildītāja, asociētā profesore, Sabiedrības zinātņu fakultātes dekāne, Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūta pētniece PhD **Agnese Dāvidsone**
- Vidzemes Augstskolas asociētais profesors, Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūta vadošais pētnieks Dr.sc.comm. **Jānis Buholcs**
- Vidzemes Augstskolas docente, zinātnisko projektu vadītāja, Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūta pētniece Dr.art. **Ieva Gintere**
- Vidzemes Augstskolas administratīvā prorektore Mg.paed. **Iveta Putniņa**
- Indijas nacionālā tūrisma un viesmīlības institūta docents, starptautisko attiecību koordinators, Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūta pētnieks Dr. **Mahender Reddy Gavinolla**
- Vidzemes Augstskolas zinātnisko projektu vadītājs, senāta priekšsēdētājs, Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūta zinātniskais asistents Mg.sc.comp. **Oskars Java**
- Vidzemes Augstskolas profesore, Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūta direktora pienākumu izpildītāja, vadošā pētniece Dr.oec. **Sarmīte Rozentāle**
- Vidzemes Augstskolas asociētā profesore, Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūta pētniece Dr.psych. **Vineta Silkāne**

Sastādīja Oskars Java

Vāka dizaina un teksta maketa autore Dace Vucēna

Krājumā apkopoti 2022. gada 8. aprīļa Vidzemes Augstskolas organizētās 13.studentu pētniecisko darbu konferences SABIEDRĪBA. TEHNOLOĢIJAS. RISINĀJUMI zinātniskie raksti

Izdevējs: Vidzemes Augstskola

Krājums tapis projekta "Atbalsts Vidzemes Augstskolas efektīvai iesaistei starptautiskajā zinātnes apritē (ViA-Int)" ietvaros, projekta Nr.1.1.1.5/18/I/005

Foto autors: Marta Deņisova

Priekšvārds:

Vidzemes Augstskolas nu jau tās 26. pastāvēšanas gadā izaugsmes pamats ir zinātnes un akadēmiskā darba sinerģija. Ikvienas akadēmiskas institūcijas izaugsmei jānotiek, iesaistot un attīstot jaunus talantus. Nākotnes sabiedrība ir zināšanu sabiedrība: gudra, ambicioza, zinātkāra un motivēta. Mūsu visu uzdevums ir ne tikai apzināties zinātnes vērtību, novērtēt dažādo zinātnes jomu pienesumu sabiedrībai aktuālu izaicinājumu risināšanā, kā arī izmantot zinātnes sasniegumus, aizvien tiekties pēc jaunām zināšanām. Tāpēc ar prieku veram jau trešās starptautiskās zinātniskās konferences "SABIEDRĪBA. TEHNOLOĢIJAS. RISINĀJUMI" studentu sekcijas rakstu krājumu, kurā apkopoti astoņi bakalaura un maģistratūras studentu pētnieciskie darbi.

Konferences laikā padziļināti analizēsime sabiedrībai nozīmīgus procesus tehnoloģiju laikmetā, runāsim par nākotnes zināšanu sabiedrību, zināšanu apmaiņu un inovācijām, ilgtspējīgu attīstību un ar digitālo transformāciju saistītajiem drošības jautājumiem. Studējošo pienesums konferences tematu izzināšanā ir vērtīga jaunās paaudzes skatījuma fiksācija par šiem jautājumiem. Lai konference palīdz jums iedvesmoties turpmākiem pētījumiem!

*Vidzemes Augstskolas rektora pienākumu izpildītāja,
dekāne, asociētā profesore, pētniece Agnese Dāvidsone*

Cilvēku interese par politisku saturu sociālajā medijā “Facebook”

People’s interest in political content on “Facebook”

Autors: Una Ivanova, Vidzemes Augstskola, Sabiedrības zinātņu fakultāte, bakalaura studiju programma “Komunikācija un sabiedriskās attiecības”

Kontaktinformācija: una.ivanova@va.lv, mob.tel. +371 27805822

Darba zinātniskais vadītājs: Jānis Buholcs, Dr.sc.comm., asociētais profesors

Kopsavilkums

Lai sabiedrība spētu funkcionēt, tās pienākumos ietilpst interesēšanās par politiku. Pilsoņiem ir jābūt informētiem par politiku, lai pieņemtu atbildīgus lēmumus gan vēlēšanās, gan citās pilsoniskās līdzdalības darbībās. Šī pētījuma mērķis ir skaidrot pieaugušo politiska satura izvēli un patēriņu sociālajos medijos pilsoniskās līdzdalības kontekstā. Pētījuma empīrisko pamatu veido desmit daļēji strukturētas intervijas ar Latvijas pieaugušajiem, kuri dalījās pieredzē ar politisku saturu savā “Facebook” sociālo mediju laika līnijā. Rezultāti liecina, ka, arī, ja politika indivīdam nav saistošākais temats, sociālo mediju vide tomēr veicina saskari ar šāda veida saturu. Pētījumā secināts, ka interese par politiku ir svarīgs pilsoniskās līdzdalības aktivitātes rādītājs, jo mijiedarbība ar politiskiem ziņojumiem var to sekmēt. Novērojama saistība, ka tie pieaugušie, kuri aktīvāk dalās ar dažādu saturu, tai skaitā ar politiska rakstura ziņām, iesaistās vairākās pilsoniskās līdzdalības aktivitātēs.

Atslēgas vārdi: interese par politiku, sociālie mediji, pilsoniskā līdzdalība, mijiedarbība ar politisku saturu.

Abstract

For a society to function, its members need to be interested in politics. Citizens need to be informed about politics to make responsible decisions, both in elections and in other civic participation activities. The aim of the study is to explain the selection and consumption of political content on social media by adult users of social media in the context of civic participation. Based on semi-structured interviews with ten Latvian adults, this study explored their experiences with political content on their “Facebook” timelines. The results show that even in cases politics was not considered to be the most attractive subject, the social media environment would draw users into it, and they might be exposed to political content. The study concludes that interest in politics contributes to civic participation activities, because interaction with political contents can contribute to them. It is also noted that adults who are more active in sharing various content, including politics-related content, are involved in several civic participation activities.

Keywords: interest in politics, social media, civic participation, interaction with political content

Ievads

Sekošana ziņām ir saistīta ar pilsonisko līdzdalību (Ksiazek et al., 2010), un sociālie mediji mūsdienās ir kļuvuši par vienu no galvenajām vidēm, kur cilvēki seko līdzī daudziem aktualitātēm, tai skaitā politiskajai informācijai. Tomēr sociālo mediju lietošana pati par sevi nenozīmē pilsonisku aktivitāti. Šīnī vidē var sekot līdzī ļoti dažādam, tai skaitā ar politiku un pilsoniskajām tēmām nesaistītam saturam, kā arī izvairīties no politikas vispār.

Politiskā informācija sociālajās platformās konkurē ar cita satura tematiku, piemēram, izklaidi. Tomēr pastāv saikne starp sociālo mediju lietojumu, lai izpaustu sevi, uzturētu attiecības un sekotu informācijai, ar pilsoniskās iesaistīšanās indikatoriem (Skoric et al., 2015: 18). Sociālo mediju lietojums Latvijā ir augsts, taču daudzi pilsoniskās līdzdalības rādītāji Latvijā ir relatīvi zemi (Ijabs, 2014: 210). Šāda neatbilstība pamato nepieciešamību pētīt, kāda ir sociālo mediju lietotāju saskare ar ziņām par politiku, kam ir būtiska nozīme pilsoniskajā līdzdalībā.

Pētījumā skaidrots, kā pieaugušie saskaras ar politisko saturu sociālajā medijā "Facebook". Pieaugušajiem cilvēkiem politiskā interese ir nostiprinājusies, ko iezīmē vecums, darba pieredze, pienākuma izjūta un apziņa par valsts veidošanu. Šajā vecumā persona apzinās vērtības, savus pienākumus un ap sevi pulcē dažādus cilvēkus, kas arī ietekmē personas skatu uz pasauli. Tāpēc ir vērtīgi pētīt pieaugušo pieredzi. "Facebook" izvēlēts tāpēc, ka tā ir populārākā sociālo tīklu vietne gan pasaulē, gan Latvijā.

Metode

Lai noskaidrotu, kā Latvijas pieaugušie patērē politisku saturu sociālajos medijos un kāda ir šīs intereses saistība ar citām pilsoniskās līdzdalības izpausmēm, izvēlēts kvalitatīvā pētījuma dizains. Metode ir daļēji strukturētas intervijas.

Pētījumam izvēlēti desmit Latvijas pieaugušie, to vecuma intervāls ir no 27 līdz 55 gadiem. Puse no atlasītajiem intervējamajiem bija tādi, kas dalās ar politisku saturu savā laika joslā, komentē rakstus, saistītus ar politiku, bet otra puse ir mazaktīvi mijiedarbībā ar politisku saturu. Tomēr kopīgi parametri, kas viņus vieno, ir vecuma grupa, aktivitāte "Facebook" un vispārēja interese par politiku. Intervijas tika veiktas no 2021. gada 12. novembra līdz 2021. gada 1. decembrim platformā "Zoom".

Dati tika analizēti, izmantojot tematiskās kodēšanas metodi. Tika izmantota deduktīva interpretācijas stratēģija, un analīzes gaitā datus tika identificēti atslēgas vārdi, izteicieni un pieredzes, kas attiecas uz galvenajiem darba pētnieciskajiem aspektiem: interese par politiku un tās izpausmes; nozīmīgākie informācijas avoti; saistošākie temati sociālo mediju vidē; politiskas informācijas apjoms un raksturojums intervējamo laika joslās; interese par politiku un mijiedarbība ar šādu saturu; pilsoniskās līdzdalības raksturojums. Analīzē iegūtie kodi tika apvienoti piecās tēmās: pieaugušo informācijas diēta, attieksmes novērtējums pret politisku un cita veida saturu sociālajos medijos, izvairīšanās no politiska satura, pieaugušo aktivitātes novērtējums viedokļu izteikšanā par politiku un sakarība starp interesi par politiku un pilsonisko līdzdalību.

Rezultāti un diskusija

Atbildes liecina, ka nevienam no intervējamajiem politisko ziņu uzzināšana nav galvenais "Facebook" lietošanas mērķis. Sociālie mediji, visticamāk, pakļauj lietotājus izklaidē ziņām, iepretim politiska rakstura ziņojumiem (Tandoc, 2014, citēts no Vermeer et al., 2020). Lai arī intervējamajiem izklaidē ir saistošākais temats sociālajos medijos, viņi izteicās, ka viņiem ir svarīgas arī citas atspoguļotās tēmas, piemēram, pašizaugsme, labklājība un māksla. Var secināt, ka diezgan lielā mērā sociālo mediju laika līnija ir pieskaņota

pieaugušo vispārējām medija satura interesēm. Taču intervējamo izmantotie avoti ikdienā, piemēram, televīzijas ziņu raidījums "Panorāma", portāls LSM.lv un ziņu aģentūra LETA, liecina, ka šie pieaugušie tomēr seko līdzī arī nopietnākam saturam. Šie izmantotie avoti gan ikdienā, gan sociālajos medijos vairāk vai mazāk sakrīt. Protams, ka šie informācijas avoti apskata dažāda satura kategorijas, bet zināmu daļu no piedāvātās informācijas ietver ziņas par politiku.

Tā kā sociālie mediji lietotājiem ļauj veidot personalizētu informācijas vidi, tad tie lietotāji, kuri ļoti interesējas par politiku, visvairāk arī saņem politisku saturu savā laika līnijā. Šobrīd šis saturs ietver ar pandēmiju saistīto politiku, laika līnijās parādās ziņojumi no ministrijām, un laika līnijā atrodamās informācijas dinamika ir pieskaņota arī aktuālajiem politiskajiem notikumiem piemēram, Saeimas vēlēšanām, pirms kurām šādas informācijas apjoms būtiski pieaug. Intervējamais 7 savu pieredzi apraksta šādi:

Ikdienā politiska rakstura ziņas aizņem aptuveni pusi no manas laika līnijas, taču pirms lielākiem politiskiem notikumiem, piemēram, pirms vēlēšanām, tāds saturs varētu būt pat 80% no visa pārējā, ko es redzu.

Tomēr ne viss saturs, ar kuru lietotāji saskaras "Facebook" laika līnijā, atspoguļo viņu pašu izvēles, un daļa no satura, ar ko viņi tur saskaras, ir algoritmu darbības un draugu ieteikumu rezultāts.

Šādas ieteiktas un nejauši pamanītas informācijas īpatsvars var būt visai atšķirīgs. Ričards Flečers (*Richard Fletcher*) un Rasmuss Klajs Nīlens (*Rasmus Kleis Nielsen*) atklājuši, ka uz tiem cilvēkiem, kuriem mazāk interesē ziņas, nejaušas ziņu izvēles efekts ir spēcīgāks (Fletcher & Nielsen, 2018: 2462). Šāda sakarība parādās arī šī pētījuma empīriskajos datos. Kādam šis ieteiktās informācijas pienāk ļoti maz, jo persona rūpīgi izvēlas draugus sociālo mediju vidē, labāk dodot priekšroku sekot lapām. Tie pieaugušie, kuri maz interesējas vai viduvēji interesējas par politiku, vairāk saņem ziņas no saviem draugiem. Dati liecina – ja politika tik ļoti nesaista, tad darbojas nejaušais ziņu izvēles princips, kad lietotāja draugs ir pārpublicējis ziņas, un tādā veidā persona tiek netieši ievilkta šajā informācijas vidē. Tas parāda, ka sociālo mediju vide var veicināt saskari ar politisku informāciju arī tādiem cilvēkiem, kuriem politiskās tēmas nav tuvas.

Daļa intervējamo apzināti seko līdzī politiķu, partiju, ministriju un citu valsts pārvalžu organizāciju lapām sociālajos medijos. Marija Luīza Hjūmanesa (*María Luisa Humanes*) spriež, ka bieži vien personas izvēlas tādus ziņojumus, kuri saskan ar viņu uzskatiem (Humanes, 2019: 2). Šo pašu var apstiprināt ar kāda intervētā tēzi, ka persona kādreiz sekoja līdzī Alda Gobzema darbībai, taču jau kādu gadu vairs nesaņem par viņu nekādu informāciju, jo vairs nesaskanēja abu pārliecības. Tomēr parādās arī pretējs piemērs, ka cilvēki seko tādiem avotiem, kuriem nepiekrīt:

Es sekoju Artusam Kaimiņam, jo man reizēm patīk pasmieties, taču kaut kur no viņa informācijas ir daļa patiesības. To saka arī par Gobzemu – traks, bet dažreiz viņa teiktais nav pilnīga nepatiesība. Bet tāpat šie nav avoti, kuriem es pilnībā piekrītu (Intervējamais 6).

Iespējas izvairīties no nepatīkamas informācijas sociālajos medijos ir plašas. Ir pieejamas sociālo mediju funkcijas – atsekošana, lietotāja bloķēšana un draudzības pārtraukšana. Puse no intervējamajiem ir izmantojuši lietotāja atsekošanas funkciju. Tas nozīmē, ka abas personas joprojām turpina būt "draugi", bet netiek redzētas otra cilvēka darbības sociālajos medijos. Vaicājot iemeslus, kāpēc pieaugušie ir veikuši tādu darbību, tiek pamatots, ka viņu un draugu starpā nav sakrituši viedokļi par politiku. Šie cilvēki regulāri dalījušies un komentējuši noteikta veida politisku saturu. Mazāk, bet arī tādu pašu iemeslu vadītī, intervējamie ir pārtraukuši draudzību ar kādu no saviem sociālo mediju draugiem. To pašu apstiprina arī Letīcija Bouda (*Leticia Bode*), ka visbiežākais iemesls, kāpēc cilvēki pārtrauc draudzību ar personām platformās, ir pārāk bieža rakstu publicēšana, kura parādās laika joslā un kuri nesaskan ar otra cilvēka viedokli (Bode, 2016: 6).

Interese par politiku var izpausties arī, izsakot savas domas, veidojot ierakstus, pārpublicējot informāciju, kā arī komentējot citu lietotāju ierakstus. Tikai viens no intervētajiem pieaugušajiem ir piedalījies tiešsaistes diskusijās par politiku, taču tas ir tāpēc, ka šī persona ir politiskās partijas biedrs. Pārējie izvairās no iesaistīšanās. Viens no iemesliem ir pārliecības trūkums par savu viedokli politikā, kā tas redzams Intervējamās 9 atbildē:

Es neiesaistos šādās diskusijās, runājot par politiku. Nedaru tāpēc, ka to lietu nezinu līdz galam. Es nevaru kādam teikt kaut ko, ja neesmu pārliecināta par to vai neesmu iedziļinājusies. Tā ir neapdomīga rīcība.

Tas parāda sociālo mediju ierobežojumus politiskās informācijas sniegšanā lietotājiem. Lai gan iepriekš tika norādīts, ka daļa no intervētajiem ar politisko informāciju "Facebook" sastopas nejauši, pateicoties draugu vai algoritmu ieteikumiem, tomēr nav teikts, ka šāds informācijas ieguves veids būtiski uzlabo informētību par politiku. Šāds novērojums sasaucas ar iepriekš veiktiem pētījumiem, kas rāda: uzskats, ka ziņas aktīvi nav jāmeklē un svarīgā informācija individu atradīs pati, ir saistīts ar zemāku izpratni par politiku (Gil de Zúñiga & Diehl, 2018).

Cits nozīmīgs iemesls izvairīties no diskusijām par politiku sociālajos medijos ir tas, ka politika tiek uzskatīta par šķēļošu un konfliktus provocējošu tēmu. Šādas tēmas skaršana, raugoties no lietotāju perspektīvas, var izraisīt nevēlamas sociālas sekas (Liu et al., 2017), un lietotāji no tā vēlas izvairīties – it īpaši ņemot vērā, ka sociālie mediji tiek izmantoti attiecību uzturēšanas nolūkos. Šādu pozīciju pārstāv arī Intervējamais 2:

Izvairos no konfliktiem. Sociālā vide nav domāta, lai risinātu politiskus jautājumus. Tas, ko es domāju, tas paliek pie manis un sociālajā vidē netiek izplatīts.

Tanī pašā laikā liela daļa no pieaugušajiem spiež "Patik" atzīmes zem politiska rakstura ierakstiem. Arī tie, kuri nedalās ar vai nekomentē politisku saturu, veic šo darbību, kas parāda, ka interese par politiku ir, taču nav vēlmes izteikt savu viedokli un paust attieksmi plašāk. Vairāk nekā puse no intervētajiem dalās ar politiska satura ierakstiem savā laika joslā, kuriem viņi paši piekrīt un par kuru patiesumu ir pārliecinājušies. Mērķis, kāpēc intervējamie dalās ar politiskiem ierakstiem ir tāpēc, lai lielākoties izglītotu savus sociālo mediju draugus.

Es dalos ar tādiem ierakstiem, kuri vairāk ir neuzbāzīgi, kuri netieši cenšas ievilkt, bet tāpat ir vērsti uz to aktualitāti. Vai tas ir par vēlēšanām, vai par citiem politiskiem aspektiem, bet vēlos, lai cilvēki ieskatās un tādā veidā izglītojas šajā jautājumā (Intervējamais 8).

Intervējamie kopumā ir visai aktīvi pilsoniskajā līdzdalībā, tādējādi šo cilvēku raksturojums neatbilst vidējā Latvijas iedzīvotāja pilsoniskās līdzdalības raksturojumam un akcentē, ka šos secinājumus nevar vispārināt. Visi desmit intervētie dodas uz Saeimas un pašvaldību vēlēšanām. Došanās uz vēlēšanām nav saistīta ar personas aktivitāti sociālajos medijos, mijiedarbojoties ar politisku saturu. To pašu var attiecināt uz ziedošanas un labdarības atbalstīšanu. Visas šīs aktivitātes veic gan tie, kuri regulāri interesējas par politiku, gan arī tie, kuri dara to mazāk. Tomēr tos pieaugušos, kuri iesaistās vairākās pilsoniskās līdzdalības formās, vieno kopīga pazīme. Galvenokārt viņi paši raksta ierakstus par sev tuvām tēmām, kā arī pārpublicē politiska rakstura informāciju, tādā veidā izglītojot savu sociālo mediju draugus. Tāpat šie cilvēki mazāk nekā pārējie izvairās no politiskās informācijas.

Secinājumi

1. Pētījuma dalībnieki saņem politisku informāciju divos veidos: no konkrētām lapām un politiskām personām, kam viņi seko paši, kā arī no tā, ko iesaka viņu draugi un kādi ir "Facebook" ieteikumi.
2. Intervējamie izvairās no tāda politiskā satura sociālajos medijos, kurš nav saskaņā ar viņu uzskatiem un pārliecību. To var attiecināt arī uz viņu draugu pārpublicēto informāciju. Tomēr šāda parādība nav universāla, un sociālie mediji tiek izmantoti arī, lai sekotu atšķirīgu politisku uzskatu paudējiem.
3. Kopumā intervējamie izvairās runāt par politiku savā "Facebook" profilā. Taču tas neliecina par vispārēju politiskās intereses trūkumu un norāda, ka sociālie mediji netiek uztverti kā piemērota vide, kurā diskutēt par politiku.
4. Tie intervējamie, kuri aktīvāk dalās ar dažādu saturu, tai skaitā ar politiska rakstura ziņām, iesaistās vairākās pilsoniskās līdzdalības aktivitātēs.

Avotu saraksts

Bode, L. (2016). Pruning the news feed: Unfriending and unfollowing political content on social media. *Research and Politics*, 3(3), 1-8.

Fletcher, R., & Nielsen, R. K. (2018). Are people incidentally exposed to news on social media? A comparative analysis. *New media & society*, 20(7), 2450–2468.

Gil de Zúñiga, H., & Diehl, T. (2018). News finds me perception and democracy: Effects on political knowledge, political interest, and voting. *New Media & Society*, 21(6), 1253-1271.

Humanes, M. L. (2019). Selective Exposure in a Changing Political and Media Environment. *Media and Communication* 7(3), 1–3.

Ijabs, I. (2014). Politiskā līdzdalība. Grām.: J. Rozenvalds (Red.), *Cik demokrātiska ir Latvija?: Demokrātijas audits, 2005–2014.* (209. – 223. lpp.). Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts.

Liu, Y., Rui, J. R., & Cui, X. (2017). Are people willing to share their political opinions on Facebook? Exploring roles of self-presentational concern in spiral of silence. *Computers in Human Behavior*, 76, 294–302.

Ksiazek, T. B., Malthouse, E. C., & Webster, J. G. (2010). News-seekers and avoiders: Exploring patterns of total news consumption across media and the relationship to civic participation. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 54(4), 551-568. doi:10.1080/08838151.2010.519808

Skoric, M., M., Zhu, Q., Goh, D., & Pang, N. (2015). Social media and citizen engagement: A meta-analytic review. *New media & society*. 1–23.

Vermeer et al. (2020). Online News User Journeys: The Role of Social Media, News Websites, and Topics. *Digital Journalism*, 8(9), 1114-1141.

Nacionālās nozīmes ainavu pieejamība un iesaiste tūrismā

Landscapes of national importance: accessibility and involvement in tourism

Autore: Ance Uzāriņa, Vidzemes Augstskola, Sabiedrības zinātņu fakultāte. Maģistra profesionālā studiju programma "Tūrisma stratēģiskā vadība"

Kontaktinformācija: ance.uzarina@va.lv, mob.tel. +371 28308004

Darba zinātniskie vadītāji: Agita Līviņa, Dr.oec., profesore, Andris Klepers, Dr.geogr., asociētais profesors

Kopsavilkums

Pētījums "Nacionālās nozīmes ainavu pieejamība un iesaiste tūrismā" ir izstrādāts ar mērķi apzināt Latvijas nacionālās nozīmes ainavu, ainavu skatu punktu vides pieejamību un noskaidrot izaicinājumus tās nodrošināšanai. Kā arī izstrādāt priekšlikumus nacionālās nozīmes ainavu, ainavu skatu punktu vides pieejamības pilnveidošanai, tai skaitā priekšlikumus kā padarīt tās pieejamākas iekļaušanai tūrisma un atpūtas piedāvājumos.

Pētījums ietvēra teorētiskās literatūras satūra analīzi un labās prakses piemēru analīzi, ainavu skatu punktu lauka apsekojumus (n=80), statistikas datu analīzi, fokusgrupas diskusiju.

Ainavu skatu punkti ar vides pieejamības prasībām atbilstošu, pēc universāla dizaina principiem veidotu labiekārtojumu un tūrisma infrastruktūru, var būtiski palielināt kopējo ainavas pieejamību, ļauj to labāk uztvert. Līdz ar to pētījumā izteiktie priekšlikumi par vides pieejamības uzlabošanu un universāla dizaina principu ieviešanu ainavu skatu punktos pakārtoti veicina arī ainavu kopējo pieejamību, tādēļ investēšana tajos var būt nozīmīga investīcija kopējā nacionālās nozīmes ainavu pieejamības uzlabošanā. Pētījumā tika secināts, ka vides pieejamība nacionālās nozīmes ainavās, ainavu skatu punktos kopumā nav apmierinoša. Visām iesaistītajām pusēm – publiskās tūrisma infrastruktūras plānotājiem un veidotājiem, tūrisma uzņēmējiem un sabiedrībai kopumā trūkst sapratnes gan par ieguvumiem no universāla dizaina principu pielietošanas, gan par minimālajām vides pieejamības prasībām, kas būtu jāievēro, lai ainavu skatu punkts būtu uzskatāms par pieejamu. Tūrisma infrastruktūra nacionālās nozīmes ainavās, ainavu skatu punktos lielākoties neatbilst vides pieejamības prasībām un netiek pilnībā izmantots nacionālās nozīmes ainavu potenciāls, kā funkcionējošas un pieejamas tūrisma infrastruktūras daļai.

Atslēgas vārdi: ainava, nacionālās nozīmes ainava, ainavu dārgumi, vides pieejamība, universāls dizains tūrismā

Abstract

The paper "Landscapes of national importance: accessibility and involvement in tourism" has been developed with the aim to determine the accessibility of landscapes and landscape viewpoints of national importance in Latvia and to identify challenges to provide accessibility in landscapes and landscape viewpoints of national importance. As well as developing proposals to improve accessibility of landscapes and landscape viewpoints of national importance and to make the more accessible for inclusion in tourism offers.

The study included analysis of theoretical literature, analysis and examples of good practice, field surveys of landscape viewpoints (n=80), statistical data analysis, focus group discussion. Landscape viewpoints with accessible tourism infrastructure can significantly increase the overall accessibility of the landscape. Therefore, the proposals made in the study on improving the accessibility and introducing universal design principles into landscape viewpoints would also promote the overall accessibility of landscapes. Viewpoints create the general accessibility of the landscape, allow it to be better perceived, therefore investing in them can be a significant investment in improving the overall accessibility of landscapes of national importance. The study concludes that the accessibility of the landscapes and landscape viewpoints of national importance is generally unsatisfactory. All stakeholders- tourism infrastructure planners and developers, tourism businesses and the public in general lack understanding of both benefits of applying the principles of universal design and the basic accessibility requirements, that must be met in order for a landscape viewpoints to be considered accessible. Tourism infrastructure of the landscapes and landscape viewpoints of national importance in the most cases doesn't meet the requirements of the environmental accessibility and the potential of landscapes of national importance as a part of a functioning and accessible tourism infrastructure is not fully exploited.

Keywords: accesible tourism, national landscapes

levads

Vēsturiski interese par ainavu vērošanu ir veidojusies līdz ar izpratni par tās estētisko vērtību, kas arī veicināja tūrisma attīstību 17. un 18.gs. Šī iemesla dēļ ainava un tūrisms ir divi cieši saistīti jēdzieni (Garcia, Chico & Sanchez, 2020). Mūsdienās ainavai ir būtiska nozīme tūrisma galamērķu attīstībā, mārketingā, tūrisma nozares veicināšanā un tūristu sapņu, fantāziju un uzvedības ietekmēšanā. Vietu apskatē, kas ir visu tūrisma aktivitāšu pamatā, ainavai ir nozīmīga ietekme, sākot ar vispārēju tūrisma galamērķa attīstību un teritorijas plānošanu un pārvaldību (Terkenli, 2004). Ainava ir tūrisma galamērķa attīstības un pievilcības faktors. Dabiskas ainavas pārveidošanās par tūristu ainavu būtiski maina ainavas raksturu gan simboliski, gan fiziski (Garcia, Chico & Sanchez, 2020). Tūrisma un ainavas mijiedarbība ir saistīta ar virkni faktoriem, tieši tūrisma ainavu kontekstā. Tūrisma ainavas atspoguļo apūtas tendences, ietver sevī cilvēku nodarbināšanas iespējas un ienākumu gūšanu, kā arī cilvēkresursu un kultūras un dabas resursu apsaimniekošanu un izmantošanu (Terkenli, 2004). Tūrisma attīstība veicina un arī pieprasa kultūrvēsturiskās ainavas saglabāšanu un reālu tās redzamību (piem., Alpu kalnos lopiņi ar greznajiem zvaniem). Nacionālas nozīmes ainavas ar savu oriģinalitāti un autentiskumu, īpašajām vērtībām kļūst pieprasītas tūrismā. Taču vienlaikus tūristi kā "svēšinieki", ļauj vēl precizāk nodefinēt to identitāti, izceļot to unikalitāti un atšķirību. Nacionālās identitātes jēdziens bieži tiek veidots ap vietām un ainavām, kas kļuvušas par valsts simboliem – vai nu to unikālā un/vai izcilā rakstura un/vai tur notikušo notikumu dēļ (Seidl, Hribar, Hudoklin, Pipan, Golobič, 2021). Ainavas identitātes tēma kļūst aktuāla līdzās globalizācijas ietekmei pasaulē. Daudzās valstīs nacionālās nozīmes ainavas ir atzītas par valsts identitātes neatņemamu sastāvdaļu, arī Latvijā. Ainavas identitāte ir cieši saistīta ar latviešu nacionālo identitāti (Ņitavska, 2011). Latvijā ainavas identitāte aktīvi tiek pēfita pēdējo dekādi.

Eiropas Padomes dalībvalstis, tai skaitā Latvija, parakstot Eiropas ainavu konvenciju ir apstiprinājušas, ka ainavas ir svarīga cilvēku dzīves kvalitātes daļa jebkurā vietā: pilsētās un laukos, gan degradētos, gan augstvērtīgos apvidos, gan apvidos, kas atzīti par izcili skaistiem, un ikdienišķās teritorijās (EAK, 2000). Tas apstiprina arī Latvijas nacionālās nozīmes ainavu nozīmīgumu un vērtīgumu, un to, ka tām būtu jābūt sabiedriski pieejamām. Mūsdienīgas un uz attīstību vērstas sabiedrības pamatnosacījums ir līdztiesība visplašākajā tās izpratnē, kas nozīmē vides, informācijas un komunikāciju tehnoloģiju piekļūstamību (LM, 2020). Izvēršot sabiedriskās pieejamības nodrošinājuma jautājumu būtiski nediskriminēt nevienu sabiedrības daļu. Tā ir viena no ES noteiktajām pamatvērtībām un ir ES pamatu pamats.

Aktualizējot jautājumu par pieejamu tūrismu un universāla dizaina pielietojumu nacionālās nozīmes ainavās iegūst ne tikai personas ar funkcionāliem traucējumiem, bet ikviens Latvijas iedzīvotājs un ārvalstu tūrists, kurš apceļo Latviju un apmeklē Latvijas nacionālās nozīmes ainavas ar īpašu vēstījumu par Latvijas un tās reģionu dabu un vēsturi. Šis pētījums dod pienesumu gan sabiedrības izglītošanā par šiem jautājumiem, gan esošās situācijas apzināšanā un priekšlikumu izstrādē ainavu pārvaldībai.

Metodes

Pētījumam izmantota kvalitatīva pētījuma stratēģija: teorētiskās literatūras satura analīze, ainavu, ainavu skatu punktu apsekojumi dabā un kvalitatīvo datu vākšanas metode – fokusgrupas intervija, lai iegūtu primāros datus ekspertu intervijas un diskusijas rezultātā par nacionālās nozīmes ainavu vides pieejamību (esošās situācijas cēloņiem un risinājumiem tās uzlabošanā). Pētījuma ietvaros, balstoties uz teorētiskās literatūras satura analīzi, tika veikts ainavas jēdziena raksturojums, izstrādāts apraksts par ainavu plānošanas pamatnostādņiem ES un Latvijā un veikta teorētiskās literatūras satura analīze par nacionālās nozīmes ainavām, to raksturojumu, situāciju Latvijā un Latvijas kultūras kanona vērtību – ainavu. Balstoties uz gūtajām atziņām, tika veikts pieejama tūrisma raksturojums, tai skaitā vides pieejamības faktori tūrisma kontekstā un universāla dizaina veidošanas pamatprincipi tūrisma piedāvājumā. Pētījuma praktiskās daļas ietvaros tika apsekoti nacionālās nozīmes ainavu skatu punkti un novērtēta to vides pieejamība pēc izvirzītiem kritērijiem, ņemot vērā vadlīnijas no Interreg V-A Latvijas–Lietuvas pārrobežu sadarbības programmas (2014.–2020) atbalstu projekta Nr. LLI-010 “Dabas tūrisms visiem” (UniGreen) ietvaros sagatavotā materiāla “Tūrisma infrastruktūras produktu un pakalpojumu pielāgošana cilvēkiem ar īpašām vajadzībām”, ņemtas vērā arī Labklājības ministrijas “Vides pieejamības vadlīnijas publiskām būvēm un telpām un publiskajai ārtelpai”. Pētījumā tika analizēta vides pieejamības nacionālās nozīmes ainavās, ainavu skatu punktos, apsekojot 47 ainavas, kas ietver 80 ainavu skatu punktus. Apsekotie ainavu skatu punkti tika atlasīti: 1) no projekta “Ainavu dārgumi” katra plānošanas reģiona – Rīgas reģiona, Kurzemes, Vidzemes, Zemgales, Latgales, tie atspoguļo Latvijas ainaviskās vērtības reģionālā mērogā; 2) “Latvijas kultūras kanonā” iekļautajām 8 ainavām. “Latvijas kultūras kanons” iekļauto ainavu teritorijas ir plašākas un līdz ar to pētījuma rezultāti atspoguļo secinājumus no konkrēto skatu punktu apsekojumiem. Visi izvēlētie skatu punkti ietvēra kaut minimālu ar tūrisma infrastruktūru saistītu labiekārtojumu.

Tika veikta arī fokusgrupas intervija par nacionālās nozīmes ainavu, ainavu skatu punktu vides pieejamību – esošo situāciju, tās cēloņiem un risinājumiem tās uzlabošanā. Fokusgrupas intervijas dalībnieki (6 eksperti) – tika atlasīti principa, lai tiktu pārstāvētas pētījumam saistītās nozares: (A) Pieejamības eksperts; (B) Cilvēks ar funkcionāliem traucējumiem; (C) Tūrisma nozares eksperts; (D) Ainavas eksperts; (E) Tūrisma infrastruktūras plānotājs; (F) Tūrisma projektu īstenotājs. Apkopojot rezultātus, balstoties uz informāciju, kas iegūta veicot apsekojumus nacionālās nozīmes ainavu skatu punktos, tika veikts vides pieejamības situācijas apraksts, analīze un priekšlikumu izvirzīšana vides pieejamības uzlabošanai nākotnē nacionālās nozīmes ainavu skatu punktos. Pilns analīzes rezultātu apraksts pieejams autores maģistra darbā (Uzāriņa, 2022).

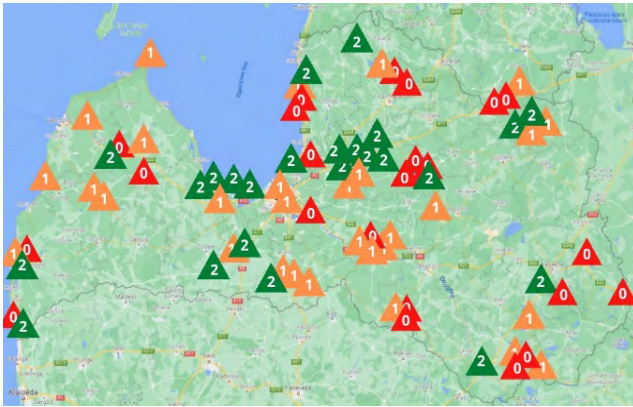
Rezultāti

No īpašo vajadzību perspektīvas tiek sagaidīts, ka tūrisma nozarei vajadzētu labāk plānot, projektēt, darboties un nodrošināt pieejamu pieredzi visiem cilvēkiem, kuriem ir piekļuves prasības. Lai to izdarītu nepieciešama izpratne par individu vajadzībām ar vispārēju universālu dizaina principu īstenošanu, lai radītu pieejama tūrisma galamērķa pieredzējumu (Darcy, Dickson, 2009). Universāls dizains ir nemanāms, ja tas tiek ievērots. To iespējams pamanīt, tad, kad tas netiek pielietots, jo ir sabiedrības grupas, kam universāls dizains ir īpaši nepieciešams, jo tām ir īpašas pieejamības prasības un vajadzības (skat. 1.attēlu). Dažādās Eiropas valstīs ievērojami atšķiras zināšanu un izpratnes līmenis par pieejamas infrastruktūras plānošanu un ieviešanu pēc universāla dizaina principiem. Šī situācija rada zināmu neskaidrību un nedrošību pieejamu tūrisma objektu un pakalpojumu attīstīšanā Eiropā – gan pielāgojot esošo infrastruktūru, gan veidojot jaunu (Darcy, Buhalis, & Ambrose, 2012:51).

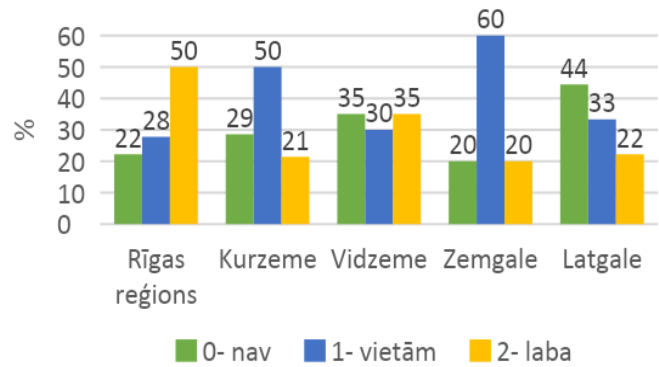

1. attēls: Ieguvēji no universāla dizaina pielietojuma pakalpojumu, infrastruktūras un vides veidošanā (autores veidots, izmantoti CSP 2020.gada dati, veidots pēc Darcy un Small Austrālijas piemēra, 2009).

Veicot nacionālās nozīmes ainavu vides pieejamības un universāla dizaina principu ievērošanas vispārēju novērtēšanu, pētījuma autore izdalīja 3 kategorijas: pieejams (2), daļēji pieejams (1), nepieejams (0). Vispārēji novērtējot vides pieejamību un universāla dizaina principu pielietojumu nacionālās nozīmes ainavās Latvijā var secināt, ka tikai 32 % nacionālās nozīmes ainavu skatu punkti ir novērtējami kā pieejami, ar labu kopējo vides pieejamību, 39% nacionālās nozīmes ainavu skatu punkti ir novērtējami kā daļēji pieejami un 29% nacionālās nozīmes ainavu skatu punkti ir novērtējami kā nepieejami. Salīdzinot ainavu pieejamību pa reģioniem (skat. 2. un 3.att.) un statistiku par Latvijas iedzīvotāju galamērķiem vairākdienu un vienas dienas braucienos pa Latviju (pēc CSP, 2018 datiem) un populārākos tūrisma objektus un tūristu piesaistes vietas Latvijā (2009.-2012.g., Klepers, 2013) var secināt, ka labāka ainavu skatu pieejamība sakrīt ar pieprasītiem tūrisma galamērķiem, ar Rīgas reģionu priekšgalā (skat. 3.att.). Dabiskās teritorijās esošie ainavu skatu punkti, kur infrastruktūra ir veidota, vai ir jāveido konkrētās ainavas piekļuvei, pieejamība ir vissliktākā. Nepieejamas ir 46% no ainavām, kas atrodas dabiskās teritorijās un 43% ainavu, kas atrodas lauku apdzīvotās teritorijās.

2. attēls: Karte: vides pieejamības un universāla dizaina principu pielietojuma sadalījums nacionālās nozīmes ainavās pēc vispārīga iedalījuma pa reģioniem (autores veidots).

3. attēls: Vides pieejamības un universāla dizaina principu pielietojuma sadalījums nacionālās nozīmes ainavās pēc vispārīga iedalījuma pa reģioniem (%) (autores veidots).

Izvērtējot noteiktos minimālos vides kritērijus nacionālās nozīmes ainavu skatu punktos, var secināt, ka lielākajā daļā ainavu skatu punktu nav iezīmētu autostāvvietu, kas paredzētas cilvēkiem ar invaliditāti, trūkst vides pieejamības prasībām atbilstošu tualešu, īpaši dabiskās un apdzīvotās lauku teritorijās. Informācijas stendi lielākoties neatbilst vides pieejamības prasībām, informācija tajos nav izvietota atbilstošā augstumā un praktiski netiek pielietoti QR kodi ar audio stāstiem, kā arī nav pieejama lasāma informācija Braila rakstā vai pieejami taktili maketi un kartes. Ainavu skatu punktos, kuros ir izbūvētas laipas un takas lielākā daļā gadījumu nav nodrošināta droša piekļuve ainavai vai ainavas skatu punktam (tai skaitā ar ratiņkrēslu, bērnu ratiem u.c.). Nav pieejama informācija par vides pieejamību pirms apmeklējuma katrā no ainavu skatu punktiem. Patieso situāciju ar vides pieejamību izdevās noskaidrot tikai apsekojuma laikā.

Secinājumi

Lai gan Latvija, parakstot Eiropas ainavu konvenciju ir apstiprinājusi, ka ainavas ir svarīga cilvēku dzīves kvalitātes daļa un ir jāveicina to pieejamība visām sabiedrības daļām, tomēr realitātē tās nav sabiedriski pieejamas visiem. Tūrisma infrastruktūra nacionālās nozīmes ainavās, ainavu skatu punktos lielākoties neatbilst vides pieejamības prasībām un netiek pilnībā izmantots nacionālās nozīmes ainavu potenciāls, kā funkcionējošas un pieejamas tūrisma infrastruktūras daļai. Lielākajā daļā nacionālās nozīmes ainavu skatu punktos, tai skaitā arī tajos, kuros ir infrastruktūras elementi, kas atbilst vides pieejamības un universāla dizaina principiem, nav padomāts par visām tūristu mērķauditorijām. Arī jaunas tūrisma infrastruktūras veidošanā netiek pilnvērtīgi ievēroti universāla dizaina principi. Lai gan Latvijā ir izstrādāta atbilstoša normatīvo aktu bāze un vides pieejamības vadlīnijas publiskām būvēm un telpām un publiskajai ārtelpai atbilstoši jaunajam normatīvajam regulējumam un likumdošanā ir paredzēts nodrošināt metodisku atbalstu arhitektiem, inženieriem, celtniekiem, būvdarbu vadītājiem, ēku īpašniekiem, politikas veidotājiem par pieejamas apkārtējās vides izveidi, tomēr nākas secināt, ka arī jaunajos, pēdējo gadu laikā būvētajos publiskajos tūrisma infrastruktūras elementos, kas atrodas nacionālās nozīmes ainavu skatu punktos, nav pilnībā īstenoti vides pieejamības pamatkritēriji un universāla dizaina principi. Bieži vides pieejamība tiek nodrošināta fragmentēti un neapdomīgi. Pat ja ir ieviesti daži pieejami elementi, pieejamība nav kompleksa. Trūkst vispārēja skatījuma uz kopējo ainavas skatu punkta pieejamību un veidojot infrastruktūras elementus, kas paredzēti cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Lielākoties netiek testēts, kā cilvēks vidi lietos un vai esošie vides pieejamības risinājumi ir atbilstoši, ne tikai teorētiski, bet arī praksē. Mērķis ir esoša, strādājoša, labi uzturēta infrastruktūra. Pastāv arī sabiedrības sapratnes trūkums par vides pieejamības kritērijiem (vismaz minimālajiem) un iesaistīto pušu motivācijas trūkums vides pieejamību veicināt un neveidot šķēršļus tajā. Bieži nākas saskarties ar situācijām, kad it kā pieejama infrastruktūra ir nepieejama nepārdomātas cilvēku rīcības dēļ (bloķētas ieejas, neskaidras norādes, nepiemērots izvietojums).

Priekšlikumi

Lai veicinātu nacionālās nozīmes ainavu, ainavu skatu punktu pieejamību, visiem jauniem publiskajā tūrisma infrastruktūrā plānotajiem un īstenotajiem projektiem, ir jābūt veidotiem atbilstoši universāla dizaina principiem. Ja Latvijas nacionālās nozīmes ainavas tiek definētas, kā sabiedriski nozīmīga, gadsimtos veidota vērtība (dabas un kultūras mantojums) un tas ir katra Latvijas cilvēka un valsts identitātes pamats un viens no valsts starptautiskās atpazīstamības elementiem un ir noteikts, ka ir jāveicina to pieejamība, tad tajā jāiekļauj visas sabiedrības daļas. Vides pieejamības risinājumiem jābūt izsvērtiem un pārdomātiem, balstītiem uz cilvēkam piemītošas cieņas un personīgās patstāvības principu, atbilstoši ES horizontālajām prioritātēm un tendencēm. Tas arī ir veids, kā sabiedrību integrēt, nevis atsevišķas grupas izcelt kā atšķirīgas un īpašas. Turklāt, tas ir viens no instrumentiem, kā veicināt visas sabiedrības kopējo izglītošanos un izpratni gan par nacionālās nozīmes ainavām, gan universāla dizaina principiem.

Pateicība:

Pētījums izstrādāts ar VPP "Ilgtspējīga teritorijas attīstība un racionāla zemes resursu izmantošana" projekta "Ilgtspējīga zemes resursu un ainavu pārvaldība: izaicinājumu novērtējums, metodoloģiskie risinājumi un priekšlikumi" (Projekta nr. VPP-VARAM-ITAZRI-2020/1-0002) atbalstu un pētījuma rezultāti tiks izmantoti ainavu pārvaldības vadlīniju izstrādē.

Pētījuma ierobežojumi:

Projekts "Ilgtspējīga zemes resursu un ainavu pārvaldība: izaicinājumu novērtējums, metodoloģiskie risinājumi un priekšlikumi", kura ietvaros izstrādāts maģistra darbs, vēl norisinās un turpinās darbs pie Latvijas nacionālās nozīmes ainavu noteikšanas. Esošais projekta "Ainavu dārgumi" un "Latvijas kultūras kanons" ainavu saraksts nav absolūts un pilnīgs, pabeigts darbs un nacionālās nozīmes ainavu saraksts var mainīties. Ainava ir uztverama, kā vieta/telpa, bet skatu punkti šajā gadījumā uztverami kā fiziski objekti labākai tās uztverei, ko ir iespējams raksturot ar konkrētiem labiekārtojuma elementiem. Šī iemesla dēļ pētījuma ietvaros nav analizēta visa ainavas telpa, bet konkrēti ainavas skatu punkti.

Avotu saraksts

- Buhalis, D., Darcy, S., & Ambrose, I. (Eds.). (2012). Best practice in accessible tourism: Inclusion, disability, ageing population and tourism. Channel View Publications.
- Darcy, S., & Dickson, T. J. (2009). A whole-of-life approach to tourism: The case for accessible tourism experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 16(1), 32-44.
- Eiropas ainavu konvencija. (2000). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1265>. Aplūkots 04.11.2021.
- Jiménez-García, M., Ruiz-Chico, J., & Peña-Sánchez, A. R. (2020). Landscape and tourism: Evolution of research topics. *Land*, 9(12), 488.
- Labklājības ministrija. Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanas izvērtējums, (2020). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/303670-par-apvienoto-naciju-organizācijas-konvencijas-par-personu-ar-invaliditāti-tiesībām-istenosanas-pamatnostadnu-2014-2020>. Aplūkots: 05.11.2021.
- LR Ekonomikas ministrija (2019), Latvijas tūrisma nozares analīze.
- LR Saeima. (2018). Tūrisma attīstības veicināšana Latvijas reģionos.
- Ņitavska, N. (2011). The method of landscape identity assessment. *Research for rural development*, 2, 175-181.
- Penko Seidl, N., Šmid Hribar, M., Hudoklin, J., Pipan, T., & Golobič, M. (2021). Defining Landscapes, and Their Importance for National Identity—A Case Study from Slovenia. *Sustainability*, 13(11), 6475.
- Small, J., & Darcy, S. (2010). Tourism, disability and mobility. *Tourism and inequality: Problems and prospects*, 1-21.
- Terkenli, T. S. (2004). *Tourism and landscape. A companion to tourism*, 5, 339.
- Uzāriņa, A. (2022). Maģistra darbs: Nacionālās nozīmes ainavu pieejamība un iesaiste tūrismā. Vidzemes Augstskola. 174 lpp.

“Sociālās klātbūtnes izpausmes daudzspēlētāju video spēlēs”

“Social presence in multiplayer video games”

Autors: Amanda Čečiņa, Vidzemes Augstskola, Sabiedrības zinātņu fakultāte, bakalaura studiju programma “Komunikācija un Sabiedriskas attiecības”

Kontaktinformācija: amanda.cecina@va.lv

Darba zinātniskais vadītājs: Jānis Buholcs, Dr.sc.comm., asociētais profesors

Kopsavilkums

Šī pētījuma mērķis ir izziņāt sociālās klātbūtnes izpausmi videospēļu vidē, tādējādi skaidrojot nozīmīgākos elementus, kas veido sociālo klātbūtni un, kas kompensē dažādus ierobežojumus. Rezultāti tika balstīti uz veicot daļēji strukturētām intervijām ar 11 video spēļu spēlētājiem no Latvijas, kuriem ir vismaz divu gadu pieredze daudzspēlētāju video spēļu spēlēšanā. Dati tika analizēti izmantojot tematisko kodēšanu iegūtie dati tika skaidroti izmantojot iepriekš veiktos pētījumos izvirzītās dimensijas un sociālās klātbūtnes sajūtas radošos elementus ne tikai video spēlēs, bet arī digitālajā vidē kopumā. Pētījumā tika noskaidrots, ka visbūtiskākie elementi, kas rada sociālās klātbūtnes sajūtu, ir citu indivīdu avatāru redzēšana, dzirdēšana un spēlētāju uzvedības mijiedarbība, piemēram, grupu uzdevumi, sinhronas darbības, palīdzēšana u.c. Var secināt, ka videospēļu spēlētāji sociālo klātbūtni šīnī vidē lielākoties izjūt.

Atslēgas vārdi: digitālā klātbūtne, sociālās klātbūtnes sajūta, līdzklātiene, psiholoģiskā iesaiste, videospēles

Abstract

This study aims to examine social presence in video games, thereby describing the most important elements that form social presence and compensate for the limitations of video game environment as opposed to face-to-face settings. The study draws from on semi-structured interviews with eleven participants from Latvia who have at least two years of experience in gaming. Data were analysed using the thematic coding method. The data were interpreted based on previous studies that define dimensions, concepts and elements that create social presence. To further broaden the understanding of social presence in video games, studies focusing on the digital environment as a whole has to be considered. Throughout this study it has been determined that the most important elements that create a social presence for video game players from Latvia are visual stimuli, for example, seeing avatars of other people, auditory stimuli, such as hearing them and behavioural engagements, for instance, attending group events, corresponding interactions through in-game features like emoting, combat, planning, helping others, etc. The study concludes that video game players largely feel social presence in this environment.

Keywords: digital presence, sense of social presence, presence, psychological involvement, video games

Levads

Covid-19 izplatības ietekmē komunikācija ar ģimeni, darba kolēģiem, draugiem, skolas biedriem u.c. ir plašāk pārgājusi digitālajā vidē. Ķīnā un Korejā veiktos pētījumos gandrīz puse no aptaujātajiem norāda uz interneta patēriņa pieaugumu Covid-19 vīrusa izplatības laikā (Sun et al., 2020). Līdzīgas tendences ir novērojamas arī Latvijā (Zalamane, 2020) izmantojot internetu, var ne tikai komunicēt vienkārši rakstiskā vai zvanu veidā ar draugiem un ģimeni, bet arī spēlējot video spēles. Pētījumā, kur piedalījās dalībnieki no vairāk kā 60 valstīm, tika atklāts, ka vidējais video spēļu patēriņš audzis par piecām stundām nedēļā (Ellis et al., 2020), tādēļ var uzskatīt, ka komunikācija pandēmijas laikā notika arī caur video spēlēm, un tas liek pievērst vairāk uzmanības arī šai videi. Šī pētījuma mērķis bija izziņāt sociālās klātbūtnes izpausmi video spēļu vidē Latvijā, tādējādi skaidrojot tās nozīmīgākos elementus.

Digitālā klātbūtne

Aplūkojot klātbūtnes sajūtu īstajā dzīvē, nav jāmeklē tās ietekmējošie elementi un jāšaubās, vai tā eksistē. Ar klātbūtnes sajūtu digitālajā vidē ir citādi. Vairāki pētnieki ir centušies rast klātbūtnes sajūtas skaidrojumu datorizētajā vidē, kā arī skaidrot tās ietekmējošos elementus savā ziņā limitētā vidē (Heeter, 1992; IJsselsteijn et al., 2000; Jin, 2011; Lowenthal, 2009). Klātbūtnes sajūta digitālajā vidē tiek definēta kā psiholoģiskais stāvoklis, kurā persona iegūst subjektīvu pieredzi digitālajā vidē, ko ietekmē dažādas tehnoloģiskās iezīmes, piemēram, ierobežota emociju uztveršana un arī citas iezīmes, kas var nebūt tik viegli pamanāmas (Tamborini & Bowman, 2010). Tā rada ilūziju, ka mediētā vide netiek mediēta (Lombard & Ditton, 1997). Digitālā klātbūtne nebūt nav viendimensijas jēdziens. Tā sevī ietver četras dažādas dimensijas – fizisko, telpisko, sevis un sociālo klātbūtni (Jin, 2011). Taču tā kā dažādu autoru pētījumos kopīgs ir tieši sociālās klātbūtnes skaidrojums (Tamborini & Bowman, 2010; Jin, 2011; Heeter, 1992; IJsselsteijn et al., 2000; Draper, Kaber & Usher, 1999), tad var uzskatīt, ka šī dimensija ir viena no svarīgākajām digitālās klātbūtnes veidošanā.

Sociālās klātbūtnes sajūta video spēlēs

Sociālo klātbūtnes sajūtu video spēļu pasaulē rada ne tikai pati komunikācija, bet arī mijiedarbība dažādās aktivitātēs un viena otra sapratne bez vārdiem (Biocca, Burgoon & Harms, 2003). Tādēļ tiek izceltas trīs dimensijas, kas skaidro sociālo klātbūtni šādā specifiskā vidē – līdzklātbūtne, psiholoģiskā iesaiste, uzvedība mijiedarbības rezultātā vārdiem (Biocca, Burgoon & Harms, 2003).

Līdzklātbūtne skaidrojama kā sajūta, ka cilvēks ir “kaut kur šeit vai tur” (Ekman et al. 2012), piemēram kādā noteiktā valstī. Tā ir apziņa, ka otra ķermenis dabā eksistē (Biocca, Burgoon & Harms, 2003). Līdzklātbūtnes skaidrojumu var papildināt ar tūlītējības sajūtu, par ko tiek runāts citās digitālajās vidēs. Tūlītējības sajūta raksturojuma kā komunikācijas ātrums un sasniedzamības sajūta (Sung & Mayer 2012). Svarīgi līdzklātbūtnes sajūtas rašanai ir abpusēja apziņa par otra spēlētāja eksistenci (Biocca, Burgoon & Harms, 2003), tas nozīmē, ka tik pat cik viens indivīds ievēro otru, tik pat arī otram ir jāievēro.

Psiholoģiskā iesaiste tiek raksturota kā indivīda izpratne par otra spēlētāja emocijām un spēja reaģēt uz tām attiecīgi situācijai (Ekman et al. 2012), piemēram, viena spēlētāja dusmas spēj sadusmot arī otru. Par emocijām skaidro arī Patriks Loventāls (*Patrick Lowenthal*), kas to ir izdalījis kā atsevišķu sociālās klātbūtnes dimensiju datorizētajā vidē. Tā sevī ietver rakstisku un mutisku emociju izpaušana digitālajā vidē (Rourke et al., 2001; Lowenthal, 2009), kas iespējama izmantojot emocijzīmes, balss intonāciju u.c. Tāpat kā pirms tam ar līdzklātbūtnes sajūtu, tā arī šeit ir svarīgi, lai abi spēlētāji apzinās viens otra jūtas un spēj uz tām reaģēt. Tāpat arī šajā kontekstā ir svarīgi pieminēt, ka sociālās klātbūtnes sajūtu ietekmē arī tiešsaistes komunikācijas īpatnības (Tu & McIsaac, 2002). Tā būtu spēja izpausties gana skaidri un saprotami, lai nerodas nekādi pārpratumi, ko īstajā dzīvē var uzlabot žestikulēšana.

Pēdējā sociālās klātbūtnes dimensija video spēlēs ir uzvedība mijiedarbības rezultātā. Tā tiek balstīta uz spēlētāju mijiedarbību kādās darbībās video spēlēs; viņi ir vienoti noteiktās darbībās, piemēram, kopīgi dejojot (Ekman et al. 2012). "Sociālā mijiedarbība sevī ietver cilvēka uzvedību," raksta Biocca (Frank Biocca), Harms (Chad Harms) un Burgona (Judee K. Burgoon) (Biocca, Burgoon & Harms, 2003: 18), tādēļ to varētu skaidrot kā atbildes reakciju uz kāda indivīda darbībām video spēlē, piemēram, bez vārdiem saprotot taktiku – kur jāiet vienam spēlētājam, kur citam, lai nodrošinātu pareizās pozīcijas. Šo savā ziņā varētu arī saistīt ar intimitātes sajūtu, kas raksturo fizisko klātbūtni, bet apzinoties ierobežojumus, kas attiecināmi uz video spēļu vidi. Intimitātes sajūta saprotama kā nepieciešamība pēc fiziska kontakta ar otru personu (Argyle & Dean, 1965; Moallem, 2015; Sung & Mayer 2012). Šajā gadījumā tā būtu izpratne no avatāra kustībām, uz kuru pusi indivīds dodas.

Metodoloģija

Kvalitatīvie dati tika ievākti izmantojot daļēji strukturētas intervijas, lai iegūtu padziļinātu ieskatu pētījuma dalībnieku pieredzē par sociālās klātbūtnes izpausmēm video spēļu vidē. Iepriekš ar šī pētījuma tēmu saistītie jautājumi izziņāti kvantitatīvi (de Kort, Poels & IJsselsteijn, 2007; Biocca, Harms & Gregg, 2001). Šo pētījumu jautājumi tika adaptēti, pārvēršot tos par atvērtiem kvalitatīva pētījuma jautājumiem. Bez tā tika vēl izveidoti papildus jautājumi, kas raksturo sociālo klātbūtni plašākā kontekstā – vispārējā digitālajā vidē (Lowenthal, 2009; Lowenthal, 2012; Rourke et al., 2001; Tu & Mclsaac, 2002; Sung & Mayer 2012) – pievienojot elementus, kā emocijas, sadarbību u.c.

Šī pētījuma laikā tika intervēti 11 video spēļu entuziasti, kuri aizraujas ar šo hobiju vismaz divus gadus un ikdienā spēlē tieši daudzspēlētāju video spēles. Daļa pētījuma dalībnieku tika izvēlēti balstoties uz fiklojuma izlasi no paziņu loka. Pēc intervijām tika jautāti ieteikumi citiem iespējamiem pētījuma dalībniekiem. Intervijas notika 2021. gada rudenī izmantojot tiešsaistes konferenču platformu "Zoom". Pētījuma dalībnieku piekrišana tika iegūta pirms intervijas, apvaicājoties par brīvprātīgu dalību pētījumā. Pēc datu ievākšanas tie tika transkribēti, lai intervijas ierakstu varētu dzēst. Interviju teksti tika analizēti, izmantojot tematisko kodēšanu. Pirms intervijām, lai veidotu jautājumus, tika izvirzīti trīs temati – līdzklātiene, psiholoģiskā iesaistīšanās un uzvedība mijiedarbības rezultātā –, kuri pēc datu analīzes tika papildināti ar virskodiem un to aprakstošiem indikatoriem.

Rezultāti

Līdzklātiene. Runājot par līdzklātienu, pētījuma dalībnieki atzina, ka lielākoties izjūt citu cilvēku klātesamību video spēļu vidē. Citi spēlētāji tiek ievēroti un tāpat arī pretēji, tādēļ var uzskatīt, ka video spēļu spēlētāji ievēro viens otru un tādējādi palielinās sociālās klātbūtnes līmenis (Tamborini & Skalski, 2006; Biocca, Burgoon & Harms, 2003). Vairākkārt tika pieminēta citu cilvēku redzēšana un dzirdēšana kā indikatori, ka cilvēki apzinās viens otra līdzklātienu. Ja citus spēlētājus nav iespējams dzirdēt, tad par labu nāk signālu nodošana, ar kuru palīdzību var informēt, kur atrodas kāds pretinieks un uzsaukt komandas u.c., tādējādi norādot uz klātesamību spēlē. Klātbūtnes efektu var palielināt arī komunikācijas ātrums un sasniedzamības sajūta jeb tūlītējības jēdziens (Argyle & Dean, 1965; Moallem, 2015; Sung & Mayer 2012). Šī koncepta ietvaros, pētījuma dalībnieki apgalvo, ka nereti tiek izmantota saziņas platforma "Discord", lai nodrošinātu komunikācijas ātrumu un uzlabotu sociālās klātbūtnes sajūtu. Lai gan ignorēšanas gadījumos tiek uzskatīts, ka klātbūtnes efekts pamazinās (Sung & Mayer 2012), spēlētāji stāstīja, ka tā laikā otra cilvēka līdzklātiene tāpat tiek izjust caur dažādiem citiem elementiem, piemēram, saspēli, konkurenci, ģildes sistēma u.c. Sociālās klātbūtnes ietveroši elementi var atšķirties no spēles žanra.

Psiholoģiskā iesaistīšanās. Par sociālo klātbūtni var liecināt arī spēlētāju psiholoģiskā iesaistīšanās, kas

sevi ietver emociju uztveri un izpausmi un komunikāciju savā starpā (Ekman et al. 2012). Lielākā daļa pētījuma dalībnieku atzīst, ka video spēļu vide neierobežo emociju izpaušanu un uztveršanu. Pēc pētījuma dalībnieku uzskaitēm var uzskaitīt vairākus emociju izpaušmes veidus – balsis intonāciju, toni, vārdu izvēli, kā arī emocijzīmju izmantošanu, avatāru žestus un pat avatāru mutes virināšanu. Iepriekš veikti pētījumi liecina, ka izjūtot un izpaužot emocijas netraucēti, palielinās sociālās klātbūtnes sajūta (Rourke et al., 2001; Lowenthal, 2009). Vēl nozīmīgi sociālās klātbūtnes izjušanai ir indivīda spēja ietekmēt citu cilvēku garastāvokli, kā arī pašam ietekmēties no citu emocijām (Ekman et al. 2012; Jin, 2011; Lowenthal, 2009). Pētījuma dalībnieki izteicās, ka nereti paliek dusmīgi, ja kāds cits ir dusmīgs, tāpat arī pretēji – indivīds var palikt priecīgāks, ja citi spēlētāji jūtas tāpat. Raksturojot komunikāciju, lielākā daļa pētījuma dalībnieku apgalvoja, ka daudz vairāk tiek runāts ar tuvākiem spēļu biedriem – draugiem īstajā dzīvē vai interneta vidē. Attiecību tuvuma un komunikācijas saikne skaidrojama ar intimitātes jēdzienu, kas nozīmē personīgākas sarunas un lielāku uzticamību (Argyle & Dean, 1965; Moallem, 2015; Sung & Mayer 2012; Lowenthal, 2012). Tomēr jāatzīst, ka šis neliedz cilvēkiem iepazīties tuvāk un veidot jaunas attiecības laika gaitā.

Uzvedība mijiedarbības rezultātā. Indivīdam mijiedarbojoties ar citiem spēlētājiem kādā aktivitātē veidojas savā ziņā atbildes reakcija, kas raksturo iepriekš minēto jēdzienu un uzlabo sociālās klātbūtnes sajūtu (Ekman et al. 2012; Biocca, Burgoon & Harms, 2003). Lielākā daļa intervēto uzskata, ka indivīds var rīkoties attiecībā uz citu spēlētāju darbībām video spēļu vidē. To viņi skaidro kā komandu spēļu būtību – lai kopīgi panāktu kādu mērķi, ir jāsadarbojas. Tas arī liecina jau uz iepriekšminēto līdzklātienes jēdzienu, kas sevi ietver indivīdu apziņu par citu cilvēku esamību video spēlēs (Tamborini & Skalski, 2006; Biocca, Burgoon & Harms, 2003). Tāpat mijiedarbība tiek panākta arī palīdzot viens otram (Biocca, Harms & Gregg, 2001). Pētījuma dalībnieki stāstīja, ka lielākoties palīdz citiem spēlētājiem, viņu iespēju robežās, kā arī dažādu apstākļu ietvaros. Piemēram, ja kāds cits jau ir palīdzējis, tad rodas vēlme palīdzēt citiem. Līdzīga mijiedarbība notiek arī pakļaujoties citiem (Biocca, Harms & Gregg, 2001), piemēram, spēles stratēģijai. Pētījuma dalībnieki izvēlas pakļauties tad, ja stratēģija ir pamatota, šķietami loģiska u.c. Nereti tas tiek darīts kopēja labuma sasniegšanai, šajā gadījumā – lai uzvarētu.

Aplūkojot rezultātus, var uzskatīt, ka līdzklātiene, psiholoģiskā iesaiste un mijiedarbība uzvedības rezultātā ir savstarpēji saistīti jēdzieni, jo, ja cilvēki aktīvi komunicē un dara kopīgas aktivitātes, tad tie apzinās viena otra esamību video spēļu vidē, tādējādi norādot uz līdzklātienu. Daudzpēlētāju video spēļu vidi veido dažādi elementi. Pazūdot kādam noteiktam elementam, citu elementu klātesamība ir nenoliedzama, tādēļ var teikt, ka, lai arī sociālā klātbūtnes sajūta var mazināties kādā noteiktā situācijā, tā pilnībā nepazūd.

Secinājumi

Izpētot video spēļu spēlētāju pieredzi, var secināt, ka nozīmīgu sociālās klātbūtnes veidojošu elementu trūkums salīdzinot ar fizisko pasauli nav. Tās izpausme šādā specifiskā vidē ir izjūtama tik pat ļoti kā realitātē. Tāpat to var salīdzināt ar fiziskās pasaules mijiedarbību ar citiem cilvēkiem. Var secināt, ka video spēļu vidē ir izveidojušies savi svarīgākie un mazāk svarīgie elementi, kas nosaka sociālās klātbūtnes sajūtas līmeni, tādējādi dažādās situācijās elementu svarīgums var būt dažāds. Kopumā var uzskatīt, ka, lai gan video spēļu vide var šķist visai ierobežota, sociālā klātbūtne tajā pastāv.

1. Sociālās klātbūtnes līdzklātienas dimensijas svarīgākie elementi video spēļu pasaulē ir otra cilvēka avatāra redzēšana, dzirdēšana un mijiedarbības dažādās aktivitātēs, tai skaitā konkurence savā starpā un sadarbība.
2. Augstāku sociālās klātbūtnes sajūtu video spēļu spēlētāji izjūt, spēlējot kopā ar sev labāk zināmiem cilvēkiem gan spēļu vidē, gan ārpus tās. Tādējādi tiek nodibinātas privātākas sarunas un draudzīgāka vide.
3. Video spēlēs, kur nav iespējama komunikācija ar mikrofonu, to kompensē sāncensības izjūta, uzvedība mijiedarbības rezultātā, ģildes komunikācija un signālu došana. Tādēļ var uzskatīt, ka neskatoties uz kāda elementa neesamību, to aizstāj citi elementi, nodrošinot sociālās klātbūtnes sajūtu.

Avotu saraksts

- Argyle, M., & Dean, J. (1965). Eye-contact, distance and affiliation. *Sociometry*, 28(3), 289–304.
- Biocca F., Burgoon J. K., & Harms C. (2003). Towards a more robust theory and measure of social presence: Review and suggested criteria. *Presence Teleoperators & Virtual Environments*, 12(5), 456–480.
- Biocca, F., Harms, C., & Gregg, J. (2001a). The networked minds measure of social presence: Pilot test of the factor structure and concurrent validity. In *Proceedings of the Fourth Annual International Presence Workshop (Presence 2001)*. Philadelphia, PA.
- de Kort Y., Poels K., & IJsselsteijn W. A., (2007). Digital games as social presence Technology: Development of the Social Presence in Gaming Questionnaire (SPGQ). Konferencē: Proceedings of Presence 2007 Conference, Barcelona, Spain.
- Draper, Kaber, & Usher (1999). Speculations on the value of telepresence. *Cyberpsychology & Behavior: The Impact of the Internet, Multimedia and Virtual Reality on Behavior and Society*, 2(4), 349–362.
- Ekman, I., Chanel, G., Jarvela, S., Kivikangas, J. M., Salminen, M., & Ravaja, N. (2012). Social interaction in games: Measuring physiological linkage and social presence. *Simulation & Gaming*, 43(3), 321–338.
- Ellis, L., Lee, M., Ijaz, K., Smith, J., Braithwaite, J., & Yin, K. (2020). COVID-19 as 'game changer' for the physical activity and mental well-being of augmented reality game players during the pandemic: mixed methods survey study. *Journal of Medical Internet Research*, 22(12), 1–22.
- Heeter C., (1992). Being there: The subjective experience of presence. *Presence: Teleoperators and Virtual Environments*, 1(2), 262–271.
- IJsselsteijn, W. A., Ridder, de, H., Freeman, J., & Avons, S. E. (2000). Presence: Concept, determinants and measurement. In B. E. Rogowitz, & T. N. Pappas (Eds.), *Human Vision and Electronic Imaging V, January 24–27, 2000, San Jose, USA (Proceedings of SPIE; Vol. 3959)* (pp. 520–529). SPIE.
- Jin, S.A. (2011). "I feel present. Therefore, I experience flow." A structural equation modeling approach to flow and presence in video games. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 55(1), 114–136.

- Lombard M., Ditton T.B., & Weinstein L. (2009) Measuring Presence: The Temple Presence Inventory. In *Proceedings of the 12th annual international workshop on presence, November 11-13, 2009, Los Angeles, California, USA* (pp. 1-15). Available: http://matthewlombard.com/ISPR/Proceedings/2009/Lombard_et_al.pdf
- Lowenthal, P. R. (2009). Social presence. In S. Dasgupta (Ed.), *Social computing: Concepts, methodologies, tools, and applications* (pp. 129-136). Hershey, USA: Idea Group Inc.
- Lowenthal, P. R. (2012). *Social presence: What is it? How do we measure it? Doctoral dissertation*. Denver: University of Colorado Denver.
- Moallem, M. (2015). Adjuncts virtual collaboration lived experiences; The impact of synchronous and asynchronous communication tools on learner self-regulation, social presence, immediacy, intimacy and satisfaction in collaborative online learning. *The Online Journal Of Distance Education and E-Learning*, 3(3), 55-89.
- Rourke, L., Anderson, T., Garrison, D. R., & Archer, W. (2001). Assessing social presence in screen text-based computer conferencing. *Journal of Distance Education*, 14, 1-18.
- Sun J., Li Y., Bao Y., Meng S., Sun Y., Schumann G., Kosten T., Strang J., Lu L., & Shi J. (2020). Brief Report: Increased addictive internet and substance use behavior during the covid-19 pandemic in China. *The American Journal on Addictions*, 29(4), 268-270.
- Sung, E., & Mayer, R. E. (2012). Five facets of social presence in online distance education. *Computers in Human Behavior*, 28(5), 1738-1747.
- Tamborini, R., & Bowman, N. D. (2010). Presence in video games. In C. C. Bracken & P. D. Skalski (Eds.), *Immersed in media: Telepresence in everyday life* (pp. 87-109). New York: Routledge.
- Tamborini, R., & Skalski, P. (2006). The role of presence in the experience of electronic games. In P. Vorderer & J. Bryant (Eds.), *Playing video games: Motives, responses, and consequences* (pp. 225-240). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Tu, C.-H., & Mclsaac, M. (2002). The relationship of social presence and interaction in online classes. *American Journal of Distance Education*, 16(3), 131-150.
- Zalamane, D. (2020). Kā Covid-19 krīzes laikā Latvijā mainījies interneta patēriņš un paradumi? *LSM*. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/tehnologijas-un-zinatne/ka-covid-19-krizes-laika-latvija-mainijies-interneta-paterins-un-paradumi.a354191/> (aplūk. 27.02.2022.).

Atvērtā inovāciju centra attīstība vietējās un starptautiskās ilgtspējas ekosistēmas veicināšanai

Development of Open Innovation Hubs for fostering a local and internal sustainability ecosystem

Autors: Līga Jupatova, Vidzemes Augstskola, Sabiedrības zinātņu fakultāte, maģistra studiju programma "Business Environment Administration"

Kontaktinformācija: liga.jupatova@gmail.com, mob. tel. +371 22304899

Darba zinātniskais vadītājs: Agita Līviņa, Dro.oec, profesore

Kopsavilkums

"LATVIJAS NACIONĀLĀS ATTĪSTĪBAS PLĀNĀ 2021.-2027.GADAM" viens no četriem galvenajiem mērķiem ir reģionālā attīstība, jo tā ir valstu ilgtermiņa sabalansētas izaugsmes stūrakmens. Mērķis jāasniedz, veicinot reģionu attīstību un mazinot sociāli ekonomisko nevienlīdzību, uzlabojot uzņēmējdarbības vidi un veicinot reģionam specifiskas specializācijas un kompetences, radot apstākļus jaunām nodarbinātības iespējām un sabiedriskajiem pakalpojumiem. Vidzeme ir viens no četriem Latvijas reģioniem, un arī visas sešas prioritātes ir vērstas uz reģionu. Viena no sešām prioritātēm, kas atbilst viedām un ilgtspējīgām pilsētām, reģioniem un ciemiem, ir ceturrtā prioritāte "Kvalitatīva dzīves vide un reģionālā attīstība". Ekonomikas ministrija ir atbildīga par Viedās specializācijas stratēģijas ieviešanu saistībā ar Pētniecības un inovāciju stratēģiju viedajai specializācijai.

Eiropas Inovāciju un tehnoloģiju institūta (EIT) ietvaros Eiropas Savienības (ES) universitātes, kas ir viena no Reģionālās inovāciju shēmas (RIS) valstīm, attīsta sadarbību, kas kopā atbalsta viena otru, lai saņemtu valsts un ES mērķus, veicinātu inovācijas sniegumu, izrietoši Vidzemes Augstskola (ViA) iesaiste E²UDRES³ konsorciā. Projekta "EINS – E3UDRES2 Uzņēmējdarbības un inovāciju tīkls viediem un ilgtspējīgiem Eiropas reģioniem" ietvaros ViA izstrādās vienu no sešiem atvērtajiem centriem, kuras focus būs uz viedām un ilgtspējīgām pilsētām, reģioniem un ciemiem.

Atslēgvārdi: inovācijas, atvērtais centrs, ekosistēmas, viedas un ilgtspējīgas pilsētas, reģioni, Vidzemes reģions

Abstract

In the "NATIONAL DEVELOPMENT PLAN OF LATVIA FOR 2021-2027," one of four main objectives is Regional Development as it is the cornerstone of countries' long-term balanced growth. The objective should be fulfilled by fostering regions and reducing socio-economic inequalities by improving the business environment and promoting region-specific specializations and competencies by creating conditions for new employment opportunities and public services. Vidzeme is one of the four regions in Latvia and all six priorities are also targeted to the region. One out of six priorities, in line with Smart and Sustainable Cities, Regions, and Villages, is priority number four: "Quality Living Environment and Regional Development". Ministry of Economics is responsible for implementing Smart Specialization Strategy regarding Research and Innovation strategy for smart specialization.

Under The European Institute of Innovation and Technology (EIT) European Union (EU) universities that are one of Regional Innovation Scheme (RIS) countries are developing cooperation that together supports each other to reach national and EU goals, advance the innovation performance, consequently involvement of Vidzeme University College (ViA) in the E²UDRES³ under the project “EINS – E3UDRES2 Entrepreneurship and Innovation Network for Smart and Sustainable European Regions,” ViA will develop one of six Open Hubs focusing on Smart and Sustainable Cities, Regions and Villages.

Keywords: innovations, ecosystem, smart and sustainable cities, regions, Vidzeme region

Objective

To understand the main challenges of Vidzemes region in regards to focus areas “Smart and Sustainable City, Region and Villages.”

Introduction

The developed world has understood that the negative climate impact is destroying Earth and central stakeholder countries have signed The Green Deal to foster sustainable decisions that can be done by building awareness and using technologies. The Green Deal is like an umbrella to each countries internal initiatives.

In Latvian’s “NATIONAL DEVELOPMENT PLAN OF LATVIA FOR 2021-2027,” one of four main objectives is Regional Development as it is the cornerstone of countries’ long-term balanced growth. The objective should be fulfilled by fostering regions and reducing socio-economic inequalities by improving the business environment and promoting region-specific specializations and competencies by creating conditions for new employment opportunities and public services. Vidzeme is one of the four regions in Latvia, and all six priorities are also targeted to the region. One out of six priorities, in line with Smart and Sustainable Cities, Regions, and Villages is priority number four, “Quality Living Environment and Regional Development. ”Ministry of Economics is responsible for implementing Smart Specialization Strategy regarding Research and Innovation strategy for smart specialization.

Vidzemes University of Applied Science (ViA) is one of the model universities in green development in 2020, and it received the Eco-university certificate and flag. Participation in the Eco University program points out that the university’s learning process and activities are an exciting, action-oriented and socially responsible and towards environmental education process that promotes sustainable development.

ViA is actively realizing projects in sustainability and is in the Engaged and Entrepreneurial European University as Driver for European Smart and Sustainable Regions – E²UDRES³ consortium. The consortium brings together six universities representing all European regions intending to contribute to the development of small and medium-sized cities and their regions. The consortium’s activities help achieve Europe’s common goals by strengthening the regional innovation system contributing to the digital, environmental and sustainable transformation of the regions, thus moving towards smart and sustainable regional development. One of the under projects is “EINS – E3UDRES2 Entrepreneurship and Innovation Network for Smart and Sustainable European Regions”. The primary importance is to indicate the main challenges in Vidzemes region cities and villages to become smart and sustainable. The publication is amylases scientific and a grey area papers about challenges common in different countries when becoming smart and sustainable. The publication looks at challenges indicated in international and national level plans. As the focus is Vidzeme region and stakeholders are relatively easy to reach, a focus group discussion was organized to discuss and understand broader and specific challenges facing the Vidzemes region.

Methods

The methods used are scientific literature review, grey literature review, case study analysis of Alsunga and focus group discussion with stakeholders from education, planning, policymakers, business field and citizens to understand the most pressing challenges, what has been done and future possibilities. The challenges analysed by the Scan Card method that the project partners develop.

The scale

At the beginning to analyse challenges of the area of each partners analyses should be understood as each hub is analysing challenges about different topic, but in one relatively similar region. The common aspects of universities before joining E²UDRES³ consortium were that they each are in small or medium-sized cities with no more than 250,000 inhabitants, are ambitious, flexible and small or medium-sized universities with no more than 15,000 students and are located in the smallest European countries.

In European Commission report “The Future of Cities” there are two definitions of “city”:

- computed map method of areas and population density obtained from satellite images and national censuses with criteria's of different density in centre, cluster and outside.
- “Harmonised definitions,” where the definition of a city used may vary because there are differences in the overall country scale; they have their governance, transportation, agriculture, maintenance, education, and the healthcare system.

To compare cities or regions as they are complex system with their location of the country, each own governance, transportation, agriculture, maintenance, education and healthcare system that are strongly interrelated, therefore the road to becoming smart and sustainable is different for each separate city or region. Partners although from RIS countries are different:

- St. Pölten University of Applied Sciences (Austria), population 8.917 million;
- Polytechnic Institute of Setubal (Portugal) with a population of 10.31 million;
- Polytechnical University Timisoara (Romania) has 19.29 million;
- Szent Istvan University (Hungary) with a population of 9,75 million;
- UC Leuven-Limburg (Belgium) with population of 11.56 million.

VIA comes from smallest country with types of settlements from biggest with minimum of 25 thousand permanent residents to minimum number are – national cities, cities, villages, small villages and farmsteads. The project activities are aimed at ensuring the best possible quality of life for independent people in the partners regions.

The first step in order to compare experiences and develop the first strategy for smart and sustainable city development are challenges and boundaries that are similar in their ideology, but not analyzing the scale of the area, financial availability, history, social and governmental aspects, but the object of challenge.

Latvian national challenges

In the “NATIONAL DEVELOPMENT PLAN OF LATVIA FOR 2021-2027” one out of four main objectives is Regional Development as it is the cornerstone of countries’ long-term, balanced growth. The objective is expanded to be fulfilled by fostering regions and reduce socio-economic inequalities by improving the business environment, promoting region-specific specializations and competencies by creating conditions for new employment opportunities and public services. Vidzeme is one of the four regions in Latvia and all six priorities are targeted also to the region. One out of six priorities is “Quality Living Environment and Regional Development”. The fourth priority directions are:

1. Nature and the environment – the Green Deal
2. Technological environment and services.
3. Balanced regional development.
4. Housing.

Open Innovation Hub

The projects “E.I.N.S” goal is to open six open innovation hubs, where each E²UDRES³ consortium university from beginning is focused on one topic, as ViA on Smart and Sustainable Cities, Regions and Villages already from beginning highlights a potential problem that different universities would not want to share challenges from their regions or they simply do not have information or understanding of those. Further on it can separate each open hub as they have at first stage research one topic in dept and have gone deeper to specific case to solve as soon as possible, as it is in Vidzemes region with Straupes castle.

In the case of open innovation hubs where each partner is in different countries and there are geographic, social and economical differences the issue could arise as there is a lack of trust in partners perspective for solving problem. This brings out overall challenge on need of common united big scale communication plan that in broad picture is the same for each partner, but in smaller detail it is adjust to specific target country and audience. In case of online tool as for example, platform, there would still have to pay important importance on this. The partners between the hub owners should communicate as transparent team.

The Open Innovation hub for universities with limited resources as, for example ViA, the benefit from knowledge, technical and intellectual transfer accelerates development of each university. But there is crucial importance on understanding local needs, national development plans and the way to adjust action for local stakeholders.

Common way of opening hubs are when the hub has that many activities that are broader, there for they are coming from headquarters, but in ViA open innovation hub launch with a focus on challenge theme of Smart and Sustainable Cities, Regions and Villages in Vidzemes region that could hold up partners of solving challenge under different challenges out of six topics what are divided.

Innovation hubs as they are also combining governmental institutions with common and separate intensities in change environments, the strategy at first should be validated and readjust constantly.

Common challenges smart cities and villages face

In Latvia recent example of becoming smart municipality is in Alsunga. In 2020 Alsunga developed Smart village strategy where three objectives are:

- Strengthening the local economy;
- Improving the quality of the life environment and diversifying public activities, including people with disabilities, young people, seniors and families with young children;
- Promoting cross-territorial and transnational cooperation.
- Alsunga strategy looks at challenges at the fostering good aspects:
- Strong culture and traditions and even The Suite Cultural Space was inscribed in UNESCO List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding in 2009.
- Good place for living as it is safe with nature around, individuals can do sports both around and in the free gym and for intellectual growth there are seminars mostly on home production and farming organised.
- Natural resources are separated as there were 58 agricultural enterprises, 15 forestry enterprises and 10 wind power stations.
- Set up possibilities for good and easy collaboration as a Facebook group.

To solve mentioned challenges, the main aspects are to the development of local value-based small businesses, by developing tourism and small business industry. Stabilise the number of people in the village, by improving available services and improving the environment for young people. Crucial aspects are to involve the stakeholders (local community members, incl. local entrepreneurs, municipal representatives, representatives of NGOs, the National Expert of Smart Villages), to bring communication and awareness-raising.

The stakeholder focus group

The main goal of the informal focus groups is to gather current-state perspectives from key representatives of the Vidzemes region through open question interviews:

1. ViA, Higher education and research;
2. Vidzeme Planning Region, Development department;
3. Valmiera municipality, Region Development Department;
4. Valmiera municipality, Valmiera Development Agency;
5. Cēsis municipality;
6. From student and younger generation field ViA Student Council representative.

The focus group was led in MS Teams without interference in discussion by the author of this paper and ViA visiting research assistant. Answered were needed about topic in aspects:

- Current regional challenges;
- Talent needs of different types of organisations active in Vidzemes region (Livina, Rozentale, 2019);
- Innovation needs of different types of organisations;
- Role of Smart Specialisation in addressing challenges and opportunities;
- Role of universities, regional innovation and entrepreneurship ecosystems and cross-disciplinary multistakeholder collaboration.

All challenges that Vidzemes region is facing are under the wider challenges. One aspect that was separately seen in the literature review, but only from focus group the challenge of people with aspects of emotional intelligence as feeling empathy, respect and individual respect towards common social needs. The aspect of emotional intelligence was mentioned and agreed by different focus group members in both talking about the needs of education development, mentioning people who are changemakers and interdisciplinary skills.

In the focus group aspect that in negative way is influencing all challenges mentioned in this publication, is the lack of strategic long term plan with sustainable decision plans. In result Latvian Government makes short term decisions without making system dynamic approach to sustainable development with field experts, but rather political decisions.

Every challenge mentioned by different focus group participant was understood by all. They all are active in their communities or workplaces and as Vidzemes region communities are crossing they all could relate to mentioned challenges as they have dealt with the same challenges themselves or have encountered with them from crossing communities from bureaucratic way as a result all can emphasize with each other.

Challenges for Smart and Sustainable Cities, Regions and Villages in Vidzeme

1. Education: attract in the region more amount of people with higher education; education system is not according to industry needs; culture of long-term learning.
2. Functional transformation of small places.
3. Affordable housing.
4. Mobility.
5. Provision of services.
6. Lack of technologies – Big data.
7. The global issue of ageing is affecting cities.
8. Weak local economy.
9. Low life quality and health.
10. Lifestyle-related diseases are killing people before their time.
11. Pollution.
12. Lack of cooperation between different enterprises and organizations.

Results

The results show that the main challenges are in education, mobility, abandoned sites, availability of housing and services, smart technological solutions, the local economy level is weak and rising pollution. ViA is suitable in launching Innovation Open Hub.

Conclusions

Smart and Sustainable Cities, Regions and Villages challenges are common in EU and Vidzeme. In Vidzeme the challenges are known in detail with possible solutions.

Sustainable development strategy takes several years to show positive results.

ViA is suitable entity to launch Open Innovation Hub as it attracts new people, business and governmental institutions, has Eco school certificate proving implements of the expertise, is in Valmiera city, where there are main stakeholders and financial resources.

Communication is one crucial part of common Open Innovation Hubs success and sustainable development as there are six foreign universities with their own normalities working together.

Suggestions

The Strategy of open Innovation Hub should be in compliance with Vidzemes region and Latvian nation plan with importance on communication bridges between involved parties.

The three-chair education system with STEAM, Communication and Business leg could be implemented in ViA. In all time dynamic industrial world, the biggest importance should be on teaching decision making, critical thinking, problem solving, empathy and other emotional intelligence and from specific profession in great level teach basic needs.

References:

- Alsunga municipality. (2020). "SMART VILLAGE STRATEGY OF ALSUNGA (LATVIA)". Available: https://www.smartrural21.eu/wp-content/uploads/Alsunga_Smart-Village-Strategy.pdf
- European Commission. (2019). "The Future of Cities, Opportunities, challenges and the way forward". Available: https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/the-future-of-cities_online.pdf
- European Union. (2021). List "Environment, Climate Change and Green Economy". Available: <https://europa.eu/capacity4dev/public-environment-climate/wiki/green-deal-country-fiches>
- Livina, A., Rozentale, S. (2019). Talent retention, attraction and the required future skills for employees in winning cities in rural regions. SOCIETY. TECHNOLOGY. SOLUTIONS. Proceedings of the International Scientific Conference. Vol.1. <https://journals.va.lv/index.php/STS/issue/view/2>
- Mohd Abdul Ahada. (2020). "Enabling technologies and sustainable smart cities". Available: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2210670720305229>
- Saeima of the Republic of Latvia. (2020). "NATIONAL DEVELOPMENT PLAN OF LATVIA FOR 2021-2027". Available: https://pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/NAP2027__ENG.pdf
- Technische Universität Berlin. (2008). "Foresight in Innovation Networks". Available: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1970864
- Vidzemes University of Applied Science. (2020). "ViA saņem Ekoskolas sertifikātu". Available: <https://va.lv/lv/jaunakais/zinas/vidzemes-augstskola-sanem-ekoskolas-sertifikatu>

Uzņēmēju iesaiste vietējā tūrisma galamērķa pārvaldībā

Involvement of entrepreneurs in the management of the local tourist destination

Autors: Dāvis Strauts, Vidzemes Augstskola, Sabiedrības zinātņu fakultāte, bakalaura studiju programma "Tūrisma organizācija un vadība" studiju programma "Tūrisma stratēģiskā vadība"

Kontaktinformācija: davis.strauts@va.lv, mob. tel. +371 26667844

Darba zinātniskie vadītāji: Andris Klepers, Dr.geogr., asociētais profesors

Kopsavilkums

Gada projekta tēma ir "Uzņēmēju iesaiste vietējā tūrisma galamērķa pārvaldībā". Darba aktualitāte ir saistīta ar efektīva galamērķa pārvaldības metodes izvēli nākotnes perspektīvā. Darba mērķis ir izpētīt Valmieras pilsētas un tās apkārtnes tūrisma veicināšanas konsultatīvās padomes kā tūrisma galamērķa pārvaldības instrumenta darbību. Darba procesā tiek izmantotas kvalitatīvās pētījuma metodes.

Darba struktūra ir sadalīta piecās galvenajās nodaļās. Pirmajā nodaļā autors ir apskatījis teorētisko informāciju, kas tiek saprasts ar jēdzienu – "galamērķa pārvaldība". Apakšnodaļās ietverta vispārīgā galamērķa izpratne, iespējamās sadarbības iespējas un dažāda veida izmantotās metodes, kas saistītas ar galamērķi un tā pārvaldību. Otrajā nodaļā tiek apskatīta līdzvērtīgu galamērķu pārvaldības piemēri. Klastera pārvaldības metodes piemērs Īrijas pilsētā – Korkā (Cork) un Latvijā "EnterGauja". Trešajā nodaļā tiek aprakstītas pētījuma izstrādes procesā izmantotās metodes, atlases kritēriji, to nozīmīgums. Ceturtajā nodaļā analizēti apkopotie protokoli un to izvērtējums, kā arī atspoguļoti rezultāti, kas iegūti no veiktajām intervijām. Nobeigumā autors ir apkopojis galvenos pētījuma izstrādes procesa rezultātus un izdarījis secinājumus, izvirzījis iespējamus priekšlikumus. Valmiera pilsētas un tās apkārtnes tūrisma veicināšanas konsultatīvās padomes darbībā novērojamas vairākas pozitīvas tendences – apmeklētāju dažādība, pārstāvēto organizāciju plašais darbības spektrs, tomēr efektīvākai galamērķa pārvaldībai būtu nepieciešams pastiprinātu uzmanību pievērst sniegtās informācijas kvalitātei, apmeklētāju rādītāju paaugstināšanai, vienotākas sadarbības izveidei.

Atslēgvārdi: galamērķis, pārvaldība, uzņēmēji, iesaiste, Valmiera

Abstract

The theme of the annual project is "Involvement of entrepreneurs in the management of the local tourist destination". The topicality of the work is related to the choice of an effective method of managing the destination in the future perspective. The aim of the work is to study the operation of the Advisory Council for the Promotion of Tourism of Valmiera City and its surroundings as a tool for managing the destination of tourism. The work process uses qualitative research methods.

The structure of the work is divided into five main chapter. In the first chapter, the author has looked at theoretical information, which is understood by the concept of "destination management". The subsections include the general understanding of the destination, the possibilities for possible cooperation

and the different types of methods used relating to the destination and its management. The second chapter deals with an example of managing equivalent destinations. The cluster method shows how the management of the destination is done in the Irish city of Cork and the example of “EnterGauja” in Latvia. The third chapter describes the methods used in the process of developing the research, the selection criteria, their importance. The fourth chapter analyses the aggregated protocols and their assessment. The results of the interviews carried out are reflected. In conclusion, the author has compiled the main results of the research process and made conclusions, possible proposals. Tourism Promotion Advisory Council of Valmiera city and it’s surrounding a number of positive trends can be observed – the diversity of visitors, the wide range of activities of the represented organizations, however, more efficient management of the destination would require increased attention to the quality of the information provided, on raising visitor indicators, on developing more cohesive cooperation.

Keywords: destination, management, entrepreneurs, involvement, Valmiera

levads

Tūrisms definēts kā nozīmīgs instruments, valsts kopējā ekonomiskajā attīstības procesā. “Latvijas tūrisma attīstības pamatnostādne 2014.–2020. gadam” izstrādāta, lai veicinātu efektīvāku tūrisma nozares attīstību, pilnveidojot problēmas, kas radušās krīzes procesā, kā arī, neatstājot novārtā vienu no valsts ekonomiskajām prioritātēm, kas sniedz lielu pienesumu valsts iekšzemes kopproduktam (Ministru kabinets, 2014). Pašreizējā situācijā ir vairākas spēkā esošas tūrisma izstrādātās stratēģijas – Vidzemes tūrisma attīstības stratēģija 2018.–2025. gadam, Valmieras pilsētas attīstības programma 2015.–2020. gadam, kā arī iepriekš minētā Latvijas tūrisma attīstības pamatnostādne 2014.–2020. gadam. (VTA, 2018; Valmieras pilsētas pašvaldība, 2014; Ministru kabinets, 2014). Skatoties Valmieras kontekstā, tūrisma veicināšanai jau 2010. gadā tika izveidota Valmieras pilsētas un tās apkārtnes tūrisma veicināšanas konsultatīvā padome (Valmieras pilsētas pašvaldība, 2010).

Temata aktualitāte arī saistīta ar autora pastiprinātu interesi tūrisma nozarē nākotnē darbojoties kā potenciālajam uzņēmējam saistībā ar tūrismu.

Attiecīgajā Valmieras un tās apkārtnes stratēģijā ar konsultatīvās padomes izveidi tiek nodrošināts, ka tiek iesaistīti arvien vairāk nozarē darbību veicošie uzņēmēji un saistošās iestādes. Īstenojot administratīvi teritoriālo reformu, kuras ietvaros no 119 pašvaldībām tiek izveidotas 42 (VARAM, 2020), pastiprinās nepieciešamība vērtēt patreiz pielietotā Valmieras pārvaldības modeļa nozīmi, lai spētu veidot pilnvērtīgāku attīstības koptēlu nākotnes darbībā.

Pētījuma mērķis ir izpētīt Valmieras pilsētas un tās apkārtnes tūrisma veicināšanas konsultatīvās padomes kā tūrisma galamērķa pārvaldības instrumenta darbību un sniegt priekšlikumus tās darbībai jaunajā – paplašinātajā novadā.

Pētījuma laikā tika izvirzīti divi savstarpēji saistīti galvenie jautājumi:

1. Kāda ir līdzšinējā konsultatīvās padomes nozīme galamērķa pārvaldībā?
2. Kā nodrošināt iespējami efektīvāku privātās–publiskās partnerības darbību tūrisma galamērķa pārvaldības kontekstā?

Pētījuma novitāte atspoguļosies rezultātos, kuros no iegūtajiem un apkopotajiem rezultātiem var spriest un izdarīt secinājumus par to, cik pilnvērtīgi tiek iesaistīti uzņēmumi attiecīgās konsultatīvās padomes darbībā, cik nozīmīga un vērtīga ir dalība šādā padomē, un kā sekmēt un veidot efektīvāku attiecīgās padomes darbību.

Metodes un pētījuma izstrādes gaita

Pētījuma veikšanai izmantota kvalitatīvā pētīšanas metode, ietverot – Valmieras pilsētas un tās apkārtnes tūrisma veicināšanas konsultatīvās padomes protokolu apkopošanu un analīzi, un 6 daļēji strukturētas intervijas. Protokolu izvērtējums ļauj izvērtēt attiecīgās padomes apmeklētības rādītājus, tā nozīmīgumu. Objektīvai daļēji strukturēto interviju veikšanai, tika izvēlēti attiecīgi 6 padomes locekļu pārstāvji (dalībnieki un pārstāvētais uzņēmējs kodēts ar attiecīgiem kodiem, lai aizsargātu personu sniegto informāciju), kur attiecīgi divi uzņēmuma pārstāvji bija ar visaugstāko apmeklētību padomes sēdēs (A un B), divi pārstāvji ar vidējiem apmeklētības rādītājiem (C un D) un divi pārstāvji ar izteikti viszemāko apmeklētību (E un F) laika posmā no 2015. gada 25. februāra līdz 2019. gada 23. oktobrim (no pieejamajiem 15 protokoliem). Pētījuma metodisko daļu autors veica laika posmā no 2021. gada 13. aprīļa līdz 2021. gada 12. maijam. Savukārt intervijas tika veiktas attālināti – 5 telefonintervijas, 1 intervija saziņā caur e-pastu laika posmā 5. – 8. maijs.

Protokolu apkopojuma rezultāti

Pētījuma ietveros tika analizēti Valmieras pilsētas un tās apkārtnes tūrisma veicināšanas konsultatīvās padomes protokoli. Lai būtu iespējams iegūt apmeklētības rādītājus, no protokoliem tika izraudzīti pārstāvētā persona – dalībnieks un pārstāvētā pašvaldība, uzņēmums vai iestāde. Dati tika grupēti divās dažādās kategorijās – attiecīgās dalībnieka kopējais pārstāvniecības biežums un organizācijas pārstāvēšana.

Jau sākotnēji ir novērojamas vairākas iezīmes, kas nesakrīt ar attiecīgās padomes darbību. Pirmkārt sēdes regularitāte ir krasi atšķirīga no nolikumā minētā (minimums reizi 6 nedēļās – tātad gada laikā vismaz 8) tiešā kontekstā ar reālo situāciju 2015. – 2017. gadā 4 reizes ik gadu, savukārt 2018. un 2019. gadā – 2 reizes gadā. Otrkārt padomes dalībnieku sastāvs, pārstāvniecības skaits, kas ir ļoti svārstīgs un plašs (pārstāvētas vairāk kā 70 organizācijas (pašvaldību, uzņēmēju, jomas ekspertu) un pārstāvju kopskaits 162 pārstāvji). Apkopotajos datos arī atspoguļojas izteikta nenoteiktība saistībā ar uzņēmumu pārstāvniecību sēdēs, jo 54% no kopējo pārstāvēto pašvaldību, uzņēmuma skaita sēdēs ir tikti pārstāvēti vien 1 reizi (skatīt 1. pielikuma 1. attēlu). Apskatot iegūtos datus, arī iespējams novērot, ka no 2018. gada ir pieaudzis iesaistīto pušu, dalībnieku skaits salīdzinot ar 2015. gadu (skatīt 1. pielikuma 2. attēlu).

Interviju analīze

Intervija sastāvēja no 8 pamata jautājumiem. Pirmo jautājumu (Kādi aspekti veicināja Jūsu uzņēmuma iesaisti, pievienošanās Valmieras un tās apkārtnes tūrisma veicināšanas konsultatīvajai padomei) dalībnieki – A, C, D un F, raksturoja kā loģisku, kur galvenā motivācija – būt starp aktīviem cilvēkiem, uzņēmējiem, kas iesaistīti un darbojas tūrisma nozarē, Tomēr kā galvenais iniciators – bijis uzaicinājums no tūrisma informācijas centra pārstāvjiem vai pašas padomes.

Iegūtos viedokļus uz nākamo autora jautājumu (Kādi faktori nosaka, kurš dalībnieks piedalīsies un pārstāvēs uzņēmumu padomes sapulcē?) iespējams iedalīt 2 daļās: vienā daļā ir uzņēmumi, kuri tikuši pārstāvēti ar vairāk kā vienu cilvēku un otrajā daļā ir uzņēmumi, kuru pārstāvēšana ir bijusi atkarīga no vienas personas. Uzņēmuma pārstāvēšana ar vienu konkrētu personu C, D, E un F raksturo ar to, ka uzņēmums ir neliels pēc nodarbināto personu skaita un statusa, nav iespējams deleģēt citus. Tomēr lielāka mēroga uzņēmumos pamatā ir attiecīgās sēdes tematika.

Apskatot jautājumu – Cik liela nozīme ir uzņēmumu iesaistīšanai lēmumu pieņemšanas procesā konsultatīvajā padomē? – vismaz 5 intervējamie uzsver, ka tā ir liela un svarīga loma un Valmierai tiešā mērā nepieciešama. B un D apstiprina, ka padomes sēdēs balsošana nav pieņemta un darbība vērsta uz ideju apspriešanu, informācijas apmaiņu starp dalībniekiem.

Savukārt apskatot līdzvērtīgu jautājumu – Vai tiek piedāvātas, veicinātas savstarpējās sadarbības iespējas ar pašvaldības plāniem, plānotajām darbībām? – tad šeit visi intervētie vienbalsīgi apstiprina, ka tāda iespēja pastāv, ir izplatīta.

Nākamajā jautājumā – Kādi Jūsaprāt ir galvenie uzņēmuma ieguvumi esot vienam no padomes locekļa dalībniekiem? – būtiskākais ieguvums minēts informācijas iegūšana, kas veicina dalībnieku informētību galvenokārt par jaunākajām aktualitātēm. Minētas arī sadarbības iespējas, pieejamās apmācības un lekcijas, kā arī atpazīstamības veicināšana, uzņēmuma reklamēšana, u.c..

Attiecīgā jautājumā – Kāds būtu Jūsu viedoklis par faktoriem, kas ietekmējuši Jūsu uzņēmuma apmeklētības biežumu padomes sēdēs? – novērojama sakarība saistībā ar uzņēmuma lielumu, nodarbināto skaitu un sēdes norises datumu, laiku. Tieši visaugstākā apmeklētības vērtība (11 no 15) bija abiem diviem uzņēmumiem, kur katrā ir vairāk kā 1 cilvēkresurss. Nozīmīgi aspekti regulārā apmeklēšanā, tika minēti – personīgās vēlmes, motivācija, tematikas saistība ar uzņēmuma interesēm. Gan C, gan D uzsver, tā kā sēdes notiek salīdzinoši reti, tad atvēlēt 3-4 stundas nav apgrūtinājums un apmeklēšana tiek asociēta ar pienākumu.

Vienā no pēdējiem jautājumiem – Ko būtu nepieciešams mainīt, lai konsultatīvo padomes darbību padarītu efektīvāku? – kā vienīgie konkrētie ierosinājumi tika minēti – piemērotas un atbilstošas saziņas platformas ieviešana vai tiešsaistes tikšanās pandēmijas apstākļos. Vairumam intervēto neesot konkrētiem ierosinājumiem, tomēr tika uzsvērta bijusī padomes darbība.

Noslēdzošajā jautājumā – Vai Jūsaprāt Valmieras galamērķa pārvaldības kontekstā būtu nepieciešams ieviest dalības maksu padomes biedriem? – atbildēs pamatā dominēja noraidošā reakcija uz šādu iespējamo variantu. Nesaredzot atdevi, dalībnieki visdrīzāk neiestātos šāda veida konceptā. Izskanēja arī viedokļi, ka šāda veida pārvaldības metodika varētu vairāk atbaidīt dalībniekus – īpaši mazākus uzņēmējus, lai arī C apgalvo, ka šāds koncepts varētu likt nopietnāk pievērstie attiecīgās padomes darbībai.

Nobeigums

Apkopojošot un izanalizējot pētījuma ietvaros ievāktos datus, autors ir veiksmīgi izpildījis pētījuma sākumā izvirzīto mērķi un radis atbildes uz izvirzītajiem pētījuma jautājumiem. Pirmais pētījuma izvirzītais jautājums bija: Kāda ir līdzšinējā konsultatīvās padomes nozīme galamērķa pārvaldībā? Apkopojošot interviju rezultātus, galvenokārt dominēja, ka Valmieras pilsētas un tās apkārtnes tūrisma veicināšanas konsultatīvā padome pilda informatīva veida nozīmi – jaunākās informācijas apmaiņa, informēšana par pasākumiem, statistiku, tendencēm, u.c. Papildus nozīmīga ir savstarpējās sadarbības veidošana – kopprojekti. Savukārt otrais izvirzītais pētījuma jautājums bija: Kā nodrošināt iespējami efektīvāku privātās-publikās partnerības darbību tūrisma galamērķa pārvaldības kontekstā? Veiksmīgākai partnerības izveidei nepieciešama abu pušu aktīva iesaiste, iespēju saredzēšana, jo privātās puses pārstāvji iesaistās, ja saredz potenciālos ieguvumus. Savukārt publiskā sektora pārzinā paliek, primāri likt uzsvāru uz motivēšanu, sekundāri sniegt atbalstu kopējā labuma gūšanai.

Secinājumi:

1. Patreizējā Valmieras pilsētas un tās apkārtnes tūrisma veicināšanas konsultatīvā padome galvenokārt kalpo kā informācijas apmaiņas punkts starp uzņēmējiem, kas netiešā veidā konkurē ar citām tuvākās apkārtnes tūrisma padomēm, biedrībām, tāpēc iespējamās dalības maksas ieviešana, varētu būt kā apdraudējums tieši maza mēroga uzņēmēju iesaistei un dalībai.
2. Valmieras pilsētas pašvaldības sabiedrisko attiecību un tūrisma nodaļa ir paveikusi nozīmīgu darbu pie pārstāvju piesaistes, jo apkopotajos protokolos 5 gadu griezumā, padomes sēdēs ir pārstāvēti kopumā 74 dažādi uzņēmumi, iestādes, tomēr kritiskais un negatīvais aspekts ir saistāms ar to, ka 54% sēdē piedalījušies vien vienu reizi.
3. Publiski pieejamā attiecīgas tūrisma konsultatīvās padomes darbību, nolikumiem ir pietiekami novecojusi, nav atbilstoša patiesajai situācijai. Maldīgā informācija vairāk liecina par to, ka ir nepieciešamība pēc vecās metodes pārskatīšanas, jaunas ieviešanu, jo laika gaitā ir izmainījusies konsultatīvās padomes pamata būtība.

Priekšlikumi turpmākām darbībām:

1. Pastiprinātu pētījumu vērst uz dalībnieku piesaisti padomes sēdēs, pētīt tematikas nozīmi, svarīgumu, jo intervētie vairākkārt uzsvēra, ja tematika nav saistoša un nozīmīga, tad pastāv liela varbūtība padomes sēdes neapmeklēt.
2. Meklēt iespējas vienotai komunikācijas platformas, rīka izveidei, kas veicinātu biedru sadarbības aktivitāti, kā arī nodrošinātu lielāku iesaisti attiecīgi pandēmijas apstākļu laikā.

Avotu saraksts

Ministru kabinets (2014). Latvijas tūrisma attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam (Informatīvā daļa). Pieejams: http://tap.mk.gov.lv/doc/2015_01/EMPam_050314_turisms_fin.728.docx (aplūk. 7.11.2020.).

Valmieras pilsētas pašvaldība (2010). Tūrisma veicināšanas konsultatīvā padome.

Pieejams: <https://www.valmierasnovads.lv/sabiedriba/sabiedribas-lidzdaliba/konsultativas-padomes/turisma-veicinasanas-konsultativa-padome/> (aplūk. 8.11.2020.).

Valmieras pilsētas pašvaldība (2014). Valmieras pilsētas attīstības programma 2015.–2020. gadam.

Pieejams: https://www.valmierasnovads.lv/content/uploads/2021/11/att_program_rl_1.23.pdf (aplūk. 7.11.2018.).

VARAM – (Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija) (2020). Administratīvi teritoriālā reforma.

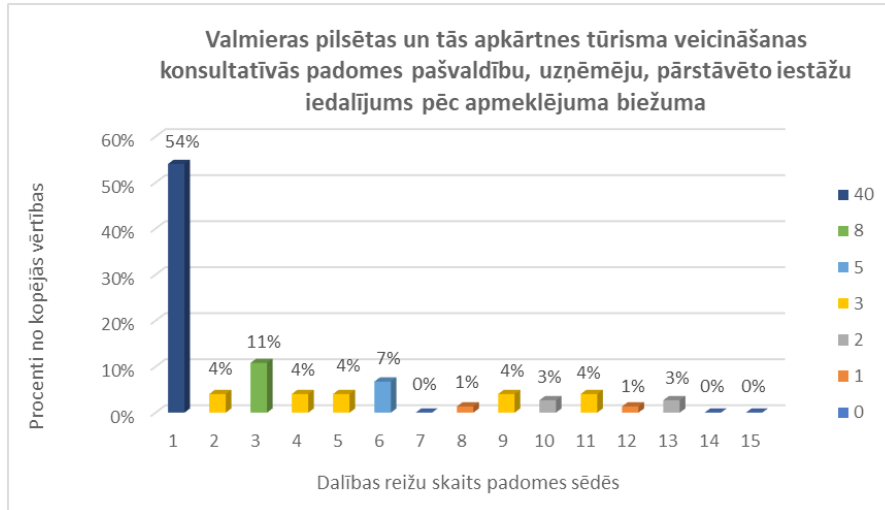
Pieejams: <https://www.varam.gov.lv/lv/administrativi-teritoriala-reforma> (aplūk. 8.11.2020.).

VTA (2018). Prezentēta Vidzemes tūrisma attīstības stratēģija 2018.–2025. gadam.

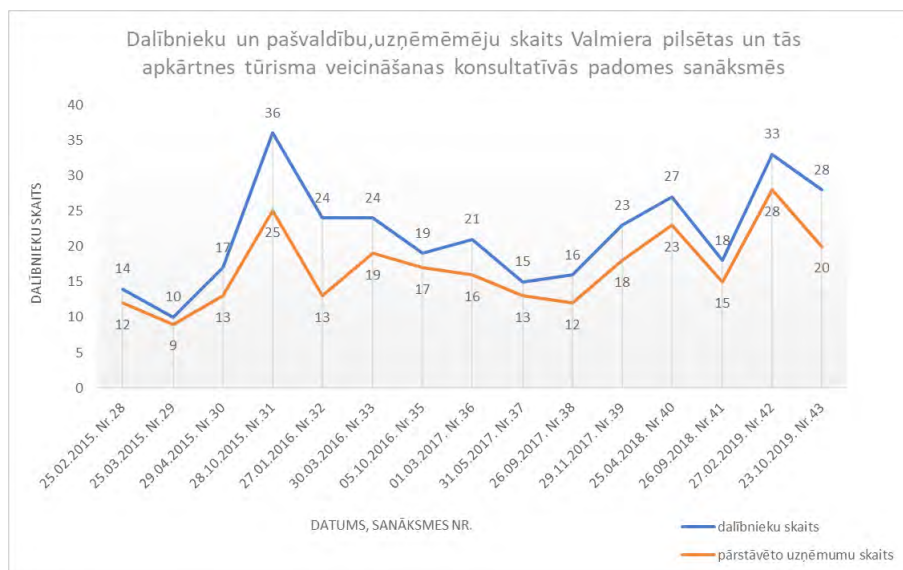
Pieejams: <http://www.vidzeme.com/lv/jaunumi-vta/prezenteta-vidzemes-turisma-attistibas-strategija.html> (aplūk. 7.11.2020.).

1. Pielikums

Valmieras pilsēta un tās apkārtnes tūrisma veicināšanas konsultatīvā padomes raksturojošie rādītāji

1.attēls. Valmieras tūrisma veicināšanas konsultatīvās padomes pārstāvēto pašvaldību, uzņēmēju apmeklējuma biežums.
Avots: autors, 2021

2.attēls. Dalībnieku un pārstāvēto uzņēmumu skaits Valmieras tūrisma konsultatīvās padomes sanāksmēs.
Avots: autors, 2021

Medijpratības jēdziena izpausmes Latvijā radītos medijpratības mācību materiālos skolēniem

Expressions of the concept of the media literacy in Latvia created media literacy materials for students

Autors: Žaklīna Stricka, Vidzemes Augstskola, Sabiedrības zinātņu fakultāte, bakalaura studiju programma "Komunikācija un sabiedriskās attiecības"

Kontaktinformācija: strickazaklina@gmail.com, mob. tel. +37126343315

Darba vadītājs: Anžela Jurāne-Brēmane, Dr.paed., docente

Kopsavilkums

Pētījuma mērķis ir izpētīt septiņus līdz 19 gadus veciem skolēniem radīto medijpratības materiālu saturu, diskutēt par tā atbilstību medijpratības definējumā aprakstītajām individuāli un sabiedrībai nepieciešamajām prasmēm, spējām, attieksmēm un zināšanām. Pētījumā tika izmantota kvalitatīvā kontentanalīze ar deduktīvo pieeju. Medijpratība visbiežāk tiek izpausta kā zināšanu un prasmju kopums, temati un uzdevumi fokusējas uz prasmēm darbā ar informācijas avotiem, savukārt sasniedzamais mērķis ir indivīda neitrāla, taču analītiska pozīcija aktīvā un pasīvā mediju satura patērēšanā, kā arī visaptveroša, medijpratīga pozīcija, lietojot un izpaužot sevi caur medijiem, uzlūkojot tos kritiski. Kopumā Latvijā radītiem materiāliem raksturīga daudzveidība un dažādība, taču novērojama izteikta medijpratības un digitālās prasības tematu pārklāšanās un savstarpējā papildināšanās.

Atslēgvārdi: medijpratība, skolēni, medijpratības materiāli, satura komponentes, vēstījums.

Abstract

The study aims to understand content of the media literacy materials for seven to 19 years old students, to discuss interlinking of the learning materials and their correspondence in literature defined knowledge, skills, abilities, and attitudes describing media literate person and society. A qualitative content analysis with a deductive approach for the analysis of learning materials was conducted. Media literacy in manifests itself as the set of knowledge and skills, study tasks and themes focus on skills in working with information sources, while the objective is a neutral, but analytical position in active and passive consumption of the media's content as well as a comprehensive media literate position in using and expressing self through the media, looking at them critically. In general, there is a diversity and rich variety of materials created in Latvia, however there is a strong overlap and mutual replenishment between themes of media and digital literacy.

Key words: media literacy, students, learning materials, content components, message.

Ievads

21. gs., esot digitālo tehnoloģiju vidē un mijiedarbojoties ar to, aktuālas kļuvušas informācijas, mediju un tehnoloģiju prasmes jeb prasmes un mācīšanās un inovētspējas prasmes (Lee, 2016). Pētījumi liecina, ka mediju atspoguļotā informācija spēcīgi ietekmē mērķauditoriju uzskatus un attieksmes (Garcia, Seglem, & Share, 2013), kā arī uzvedību (Barut et al, 2016). Taču nereti indivīds nemaz neapzinās, ka mediju kultūra to izglīto, arī ietekmē (Kellner, & Share, 2005). Šis ir būtisks iemesls meklēt veidus, kā indivīdam un sabiedrībai kopumā spēt domāt patstāvīgi, kritiski un radoši, būt medijpratīgam (Livingstone, 2004).

Medijpratības kā caurviju prasme izglītībā ir atbilde uz izmaiņām informācijas un komunikācijas tehnoloģiju vidē. Īpaši tā aktuāla skolēnu vidū, jo tos raksturo “laba pazišanās” ar digitālajiem rīkiem, spēja viegli manevrēt digitālajā un mediju vidē, taču tiem var trūkt prasmju pārvaldīt uzvedību, lēmumus un rīcību līdzdalības sabiedrībā. Tieši tādēļ skolēniem jā mācās ar kritisku un konceptuālu izpratni vadīt pašiem savu digitālo valodu un rīcību (Garcia, Seglem, & Share, 2013). Stratēģija “mācīt caur medijiem” reālā, bet uzraudzītā informācijas un komunikācijas tehnoloģiju izmantojumā vai vismaz simulētās mācību platformās (mācīšanās vidēs) tiek uzskatīta par efektīvu, ļauj mijiedarboties ar mediju vides riska situācijām, gan skolotāja pavadībā, gan patstāvīgi (Tulodziecki, & Grafe, 2012; Herrington, & Parker, 2013; Fedorov, 2015).

Šis atziņas mudina pievērsties medijpratības izglītībai paredzētajam saturam, šajā darbā aplūkojot piecus medijpratības resursus – ziņu portāla lsm.lv sadaļu “Medijpratība”, “Samsung Electronics Baltics” Latvijā iniciatīvu “skolanakotnei.lv”, Latvijas Interneta asociācijas Latvijas drošāka interneta centra iniciatīvu “drossinternets.lv”, Latvijas Radio un Radio5 rubriku #TiriFakti, Baltijas Mediju Izcilības centra un Latvijas Televīzijas kanālu jauniešiem “16+” (Izglītības attīstības centrs, 2019).

Pētījuma mērķis ir izpētīt septiņus līdz 19 gadus veciem skolēniem radītos medijpratības materiālus, lai saprastu tajos atrodamās satura komponentes, vēstījumus, ietvertu mērķi un nolūku, kā arī diskutētu par resursu savstarpējo sasaisti, to satura atbilstību medijpratības definējumā aprakstītajām individuāli un sabiedrībai nepieciešamajām prasmēm, spējām, attieksmēm un zināšanām. Pētījuma jautājumi: 1) Kādi vēstījumi pausti dažādos Latvijā izstrādātos medijpratībai paredzētos mācību materiālos septiņus līdz 19 gadus veciem skolēniem? 2) Kā un kādas medijpratības komponentes ietvertas un aktualizētas medijpratībai paredzētajos materiālos? Literatūras studijās uzmanība pievērsta medijpratības definējumam un būtībai, lomai indivīda dzīvē, medijpratības vēstījumiem, temata politikas nostādņiem un aktualitātei Latvijā, medijpratībai izglītības kontekstā.

Metode

Kvalitatīvajā pētniecības stratēģijā izmantotās datu ievākšanas metodes bija kvalitatīvā dokumentu analīze medijpratības resursu analizēšanā, izmantojot kvalitatīvo kontentanāli ar deduktīvo pieeju.

Pieejamās informācijas analīze tika sākta ar vispārīgu izpēti par resursu saturu, kas atbilst medijpratības būtībai un izpausmēm, izmantojot tīmekli atrasta pētījuma par dokumentu kategorizēšanu ietvaru (Gyongyi, Garcia-Molina, & Pedersen, 2006) un pielāgojot to pētījuma vajadzībām. Pēc vispārīga apraksta veikšanas notika darbs pie medijpratības hibrīdmodeļa radīšanas, atlasot literatūrā pieejamos dažādu autoru medijpratības raksturojumus, izpētot tos pēc līdzībām un atšķirībām un izveidojot trīs pazīmju kategorijas ar sešām apakškategorijām pēc kurām tālāk tika veikta resursos pieejamā medijpratībai veltītā satura kodēšana. Kodēšanas rezultātā tika iegūtas trīs pazīmju kategorijas, kas attiecināmas uz medijpratības definējumu vai raksturojumu (skatīt 1. attēlu):

Pamatkategorijas		
A. Medijpratības būtības izpausme	B. Medijpratības galvenais fokuss	C. Ar medijpratību sasniedzamais mērķis/rezultāts
Apakškatgeorijas		
1. zināšanu un prasmju kopums	1. darbs ar informācijas avotiem, mediju informācijas analīze;	1. pamatota viedokļa rašanās, praktisks informēts mediju lietojums
2. spēja	2. pašu mediju izpratne;	2. izprasti mediju darbības principi un mediju radīšana
3. pētniecībā balstīts process	3. mediju vēstījumu interpretācija,	3. kritisks skatījums, medija lietošana izglītībā
4. aktīvu darbību kopums	4. mediju darbības un vēstījumu izpratne,	4. visaptverošs medijpratīgs skatījums uz dažādām atbilstošām medijpratību iekļaujošām situācijām
5. spēja, prasme, attieksme	5. mediju satura dekodēšana un ticamības izvērtējums	5. neitrāla, analītiska pozīcija aktīvā un pasīvā mediju satura patērēšanā
6. aktīva darbība	6. mijiedarbība ar un caur medijiem	6. visaptverša medijpratīga pozīcija, lietojot uz izpaužot sevi caur medijiem, uzlūkojot tos kritiski.

1. attēls. Medijpratības definīciju hibrīdmodelis kategoriju veidošanai.

Šīs trīs kategorijas vēlāk kalpoja visu atlasīto medijpratības mācību materiālu analizē, lai saprastu, kā Latvijā radītos mācību materiālos izpaužas un tiek atspoguļotas noteiktas medijpratības komponentes.

Rezultāti un diskusija

Resursa LSM.lv sadaļas “Medijpratība” paredzētajos materiālos aktualizēta kritiska, analītiska attieksme un prasme izvērtēt attēla formātā ietvertus vēstījumus, izpēte par klikšķu lapām raksturīgām pazīmēm, izpratne par manipulatīvu, dezinformējošu saturu. Biežākā mācību forma analizē iekļautajiem materiāliem ir tests, kuros skolēns tiek iepazīstināts ar atbilstošu skaidrojumiem. Šāda pieeja palīdz nostiprināties jauniegūtajām zināšanām, veicina medijpratīgas attieksmes un skatījuma attīstīšanos. Tāpat dažādi situāciju modelējumi ir uzskatāmi par vidi, kurā skolēns var atpazīt realitātē novērotus gadījumus. Uzdevumi tieši vai netieši pamudina individu uz savas rīcības refleksiju pagātnē, iesaista ētiskas un morālas dabas problēmjautājumu risināšanā. Šajā kontekstā būtiski minēt arī spēli “Medijpratības cirks”, kuras saturs ietver uzdevumus, kas atbilst izpratnei par situāciju modelējumu un pievēršas ne tik izteikti kādam no medijpratības aspektiem, cik dažādām sadzīviskām, praktiskām situācijām kopumā, kurās nepieciešama visaptveroša medijpratīga pozīcija mediju patēriņā un sevis izpaušanā caur tiem. Spēle vērš uzmanību uz mediju videi raksturīgo mainīgumu. Savukārt tests “Smadzeņu skalotava”, kurā vērsta uzmanība uz indivīda spēju apzināties vēstījuma paudēja mērķi, nolūku un veidu, kā tas tiek pausts, atpazīstot noteiktu stilu, manipulācijas formas, izpaušmes veidu u.tml., aktualizē spēju interpretēt, izprast, un prasmi salīdzināt pieejamo informāciju. Vienīgais starp apskatītajiem materiāliem visos resursos, kurā aktualizēts tāds mācīšanās un izglītošanas formāts kā stāsta jeb stāstīšanas paņēmiens ir grāmata “CAPS UN CIET jeb Vilks manipulators”. Sekojot stāsta virzībai, indivīds tiek mudināts analizēt, patstāvīgi un pastāvīgi domāt par dzirdēto, apzināties to un saprast pausto ideju un pārnest stāsta morāli uz ikdienu un reālo dzīvi, indivīdam jāspēj dekodēt vēstījums un jāizvēlas atbildes reakcija. Īpaša uzmanība vēršama uz Vilka tēlu, kas iemieso dažādas prasmes, zināšanas un spējas, lai sagrozītu informāciju un panāktu paša konstruētā vēstījumu ietekmi uz sabiedrības domāšanu. Stāsta lasītāja uzdevums ir pastāvīgi pievērsties Vilka rīcības un lēmumu izpratnei un analīzei.

Resursa "Skolēna digitālais IQ" mācību materiālu, sevišķi sadaļas "Netīkete" saturs izglīto par digitālajām tehnoloģijām un vidi. Medijpratības kontekstā aktualizēti tādi jēdzieni kā dati, autortiesības, kritiskā domāšana, tiešsaistes rīki, avoti, prasme meklēt informāciju, pilsoniskā aktivitāte u.c. Lai gan resursa un mācību materiālu saturs ievērojami vairāk pievēršas digitālās pratības prasmju attīstīšanai, tas vērtējams kā viens no labākajiem resursiem, kas strukturētā veidā tik daudz pievēršas dažādu digitālo prasmju aptveršanai, apskatam un izglītošanai, attīsta prasmes, kas ļauj mijiedarboties un veidot digitālo saturu. Medijpratībai šajā resursā ir atvēlēts mazāk izteikts uzsvars. Tomēr ir redzams saturisks nošķirums starp digitālo un medijpratību, kas, domājams, parāda satura veidotāju izpratni par tematu atšķirību. Iespējams, pievēršanās digitālajai pratībai vēl pirms tiek attīstīta medijpratīga rīcība un domāšana nodrošina bāzi medijpratības attīstībai (Lee, 2016; Livingstone, 2004; Joubert, Davis, & Metcalfe, 2019) un ir vērtējama kā resursa veidotāju stratēģisks solis, ieņemot nišas pārvaldnieka funkciju.

Šajā resursā ievietotajos medijpratības tematam attiecinātajos video tiek pievērsta uzmanība spējai atpazīt reklāmas vēstījumus, tādējādi aktualizēta prasme izvērtēt informāciju, tāpat indivīds tiek izglītot autortiesību jautājumos, atbildīgā saziņā un tiek aktualizētas viņa iespējas līdzdarboties mediju vidē, izpaust sevi un aptvert un aktīvi izmantot mediju iespējas ne tikai saziņā, bet plašākā nozīmē. Īpaši nozīmīgi medijpratības un citu pratību apguvē ir resursā pieejamie kursi, kas strukturētā veidā piedāvā dažādas zināšanas par rīcību digitālajā vidē, tajā notiekošajiem procesiem un atbilstošas attieksmes un pozīcijas ieņemšanu attiecībā pret šo vidi.

Resursā "drossinternets.lv" medijpratība iezīmējas kā caurviju prasmes un zināšanas piemēram, medijpratības prasmju pielietojums tiek attīstīts caur ķīmijas, fizikas vai citiem mācību priekšmetiem. Resurss ir materiālu apjoma ziņā bagātākais analīzei pakļautais tādas informācijas apkopojums, kas dažādos formātos attīsta skolēna medijpratību, informācijpratību un digitālo pratību un izteikti atbilst tradicionālai izpratnei par izglītošanās procesam paredzētu materiālu tieši klasē. Uz to norāda uzdevumu formāts, aktivitāšu veidi, lielāks metodisko materiālu skolotājiem. Šajā resursā materiāli veidoti atbilstoši skolēna vecumam, raksturīgajam interesēm, valodas lietojumam u.tml. faktoriem, pastāv satura iedalījums divās kategorijās – bērniem līdz 11 gadu vecumam un jauniešiem no 12 līdz 18 gadu vecumam. Medijpratības tematos aktualizēta avotu uzticamība, kritiskā domāšana, loģiskā spriestspēja, faktos un zināšanās balstīts analītiskums lēmumu pieņemšanā, mediji, vēstījums, nozīmes, internets, viltus ziņas, dezinformācija, dati, ideoloģija, foto, reklāma, autortiesības, līdzdalība, atbildība. Arī šajā resursā salīdzinoši bieža pazīme ir attēla analīze, kas tiek raksturota kā sevišķi efektīva, jo iniciē pētnieciskumu, trenē spēju kritiski aplūkot redzamo, dekodēt vēstījumu, tā pasniegšanas veidu, tomēr daudz biežāk medijpratības apguve vai aktualizēšana notiek, izmantojot testa formātu. Izceļama uzdevumu grāmata "Planēta 7", kurā atsevišķi uzdevumi atbilst visām apakškategorijām, tādējādi norādot uz uzdevumam piemītošo plašumu, dziļumu un ietiekšanos vienlaicīgi vairākos aspektos, kas attiecināmi vai nu uz medijpratības būtības izpausmi, galveno fokusu, ko medijpratība aktualizē, vai arī noteiktu mērķi/rezultātu, ko uzdevumā ar medijpratīgu rīcību, attieksmi vai viedokli ir paredzēts sasniegt. Uzdevumu grāmata paredz aktīvu iesaistīšanos mediju vides notikumos.

Resursa Radio5 materiāli paredzēti jauniešu auditorijai, ņemot vērā visbiežāk izmantoto vēstījuma sniegšanas stilu un formātu – īsu video. Saturs tiek izpausts kā kodolīga analīze ar izglītojošu ievirzi, visbiežāk aplūkojot reāli notikušu situāciju, spilgtu atgadījumu, kurā nepieciešamas medijpratības prasmes, apstrādājot vēstījumu, interpretējot, dekodējot to, izprotot tā mērķi un nolūku.

Resursa "16+" saturs ir gan izglītojošs, gan izteikti izklaidējošs, piemēram, spēle "Interneta akadēmija" kopumā vērtējams kā nozīmīgs avots jauniešu medijpratības aktualizēšanai un attīstīšanai, izmantojot dažādus rīkus, kas garantē jauniešu vēlmi šo saturu patērēt, vienlaikus šis rīks vairāk attīstīta novērošanas spējas, mazāk aktivizējot paša jaunieša mijiedarbību ar saturu, tajā iztrūkst paša darbošanās, par kuru iespējams reflektēt un veidot jaunus vai uzlabotus uzvedības un reakcijas modeļus interneta vidē. Temata aktualizēšanai spēles kontekstā izvēlēts ziņu sižets, vlogs vai ziņu novērtēšanas un veidošanas praktiskie

vingrinājumi, kas aktualizē medijpratības komponentes – analizēt, novērtēt un radīt mediju saturu. Jāatzīmē, ka šī spēle kā viens no medijpratības materiāliem pauž literatūrā minētu atziņu neskatīt medijpratību tikai kā aizraujošu izglītības sastāvdaļu, bet kā iespēju gūt pieredzi mediju tekstu interpretācijā, diskutēt par tiem, salīdzināt zināšanas ar savu un citu cilvēku pieredzi, reflektēt par faktiem, notikumiem, personībām un realitātes atspoguļojumu (Fedorov, 2015). Tāpat spēle ir izteikts piemērs A. Fedorova izdalītajam virzienam medijpratības izglītībā, kas aktualizē izglītojošā un radošā virziena ietvaru. Tas trenē vizuālo atmiņu, attīsta domāšanu, interpretācijas spējas, aktualizē prasmju un iemaņu izmantojumu darbā ar mediju materiāliem (Fedorov, 2015). Lielā mērā, analizējot audiovizuālu saturu, spēles dalībnieku uzdevums ir saprast mediju vēstījumu konstruēšanā darbojošos piecu principu izpausmes, spēt dekodēt mediju vēstījumu, būt informētam par ētisku, godīgu un profesionālu žurnālistiku.

Secinājumi

1. Resursa LSM.lv un “Skolēna digitālais IQ” medijpratībai paredzētajos materiālos medijpratības būtība tiek izpausta kā zināšanu un prasmju kopums, kā arī medijpratīgai rīcībai un pozīcijai atbilstoša spēja, prasme, attieksme. Resursā “drossinternets.lv”, “PieciLV” un “16+” medijpratībai paredzētajos materiālos medijpratības būtība tiek izpausta kā zināšanu un prasmju kopums.
2. Resursa LSM.lv un “PieciLV” medijpratības materiālos fokuss ir vērsts uz darbu ar informācijas avotiem, kā arī mediju satura dekodēšanu un ticamības izvērtējumu. Resursa “Skolēna digitālais IQ” un “drossinternets.lv” medijpratības materiālos fokuss vērsts uz mijiedarbību ar un caur medijiem. Resursā “16+” medijpratības materiālos fokuss ir vērsts uz darbu ar informācijas avotiem, mediju informācijas analīzi.
3. Resursa LSM.lv un “16+” ar medijpratību sasniedzamais mērķis/rezultāts materiālos izpaužas kā neitrālas, analītiskas pozīcijas attīstīšana, indivīdam aktīvi vai pasīvi iesaistoties mediju satura patērēšanā. Ar medijpratību sasniedzamais mērķis/rezultāts resursa “Skolēna digitālais IQ” medijpratības materiālos ir neitrāla, analītiska pozīcija aktīvā un pasīvā mediju satura patērēšanā, kā arī visaptveroša medijpratīga pozīcija, lietojot un izpaužot sevi caur medijiem, uzlūkojot tos kritiski. Resursā “drossinternets.lv” ar medijpratību sasniedzamais mērķis/rezultāts izpaužas kā visaptveroša medijpratīga pozīcija, lietojot un izpaužot sevi caur medijiem. Resursā “PieciLV” šis mērķis/rezultāts ir pamatota viedokļa rašanās, praktisks, informēts mediju lietojums, neitrāla, analītiska pozīcija aktīvā un pasīvā mediju satura patērēšanā, kā arī visaptverošs, medijpratīgs skatījums uz dažādām medijpratību iekļaujošām situācijām.
4. Materiālos mazāk izteikta ir iespējas nodrošināšana pašiem skolēniem radīt saturu, reālu mediju produktu, kurā tas varētu pierādīt savu medijpratības pozīciju.
5. Medijpratībai paredzētajiem materiāliem ir cieša saistība ar digitālo un informācijas pratību, digitālā un medijpratība savstarpēji pārklājas un papildina medijpratībai veltīto saturu veidā, kad abas pratības nav atdalāmas viena no otras.

Priekšlikumi

1. Medijpratības politikas un izglītības satura veidotājiem un īstenotājiem Latvijā apsvērt iespējas apkopot medijpratībai paredzētos materiālus vienuviet, nodrošinot pieejamību, piemēram, vienā vietnē, strukturētā veidā nodalot materiālu atbilstību noteiktam tematam, vecuma grupai, ar materiāla saturu sasniedzamajam mērķim,
2. Mācību materiālos iekļaut skaidras norādes uz tematisko fokusu, lai iespēja piekļūt tieši medijpratībai paredzētajiem materiāliem būtu ērta un vienkārša.
3. Mazināt digitālās pratības aspektu klātbūtni un ietiekšanos medijpratībai veltītā saturā, izstrādājot medijpratības materiālus nākotnē.
4. Radīt tādas medijpratībā izglītojošus uzdevumus, kuros mediju produktu un satura radīšanā varētu darboties pats skolēns jeb aktualizēt uzdevumos medijpratības būtības izpausmes – “Pētniecībā balstīts process” un “Aktīvu darbību kopums”.

Avotu saraksts

- Barut, E., Demirer, V., Erbas, C., Dikmen, H. C., & Sak, N. (2016). Media literacy training for prospective teachers: instructional design process and its evaluation. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 45(1), 49–70.
- Fedorov, A. (2015). *A media literacy education*. Moscow: ICO “Information for all”.
- Garcia, A., Seglem, R., & Share, J. (2013). Transforming teaching and learning through critical media literacy pedagogy. *Learning Landscapes*, 6(2), 109–124.
- Gyongyi, Z., Garcia-Molina, H., & Pedersen, J. (2006). *Web Content Categorization Using Link Information*. Technical Report. Stanford.
- Herrington, J., & Parker, J. (2013). Emerging technologies as cognitive tools for authentic learning. *British Journal of Educational Technology*, 44(4), 607–615.
- Izglītības attīstības centrs, (2019). Izglītības attīstības centra (IAC) projekta “Atbalsts Latvijas jauniešu medijpratībai” izdevums. Pieejams: <http://www.iac.edu.lv/izdevumi-un-petijumi/izdevumi/new-publication-page-9/>
- Joubert, M., Davis, L., & Metcalfe, J. (2019). Storytelling: The soul of science communication. *Journal of Science Communication* 18(5).
- Kellner, D., & Share, J. (2005). Towards critical media literacy: Core concepts, debates, organizations, and policy. *Studies in the Cultural Politics of Education*, 26(3), 369–386.
- Livingstone, S. (2004). Media Literacy and the Challenge of New Information and Communication Technologies. *The Communication Review*, 7(1).
- Lee, L. Y. A. (2016). Media education in the School 2.0 era: Teaching media literacy through laptop computers and iPads. *Global Media and China*, 1(4), 435–449.
- Tulodziecki, G., & Grafe, S. (2012). Approaches to learning with media and media literacy education – trends and current situation in Germany. *The National Association for Media Literacy Education's Journal of Media Literacy Education* 4(1), 44–60.

Sabiedrības izpratne un attieksme pret vardarbību

Public awareness and attitude towards violence

Autors: Ieva Jomerte, Vidzemes Augstskola, Sabiedrības zinātņu fakultāte, bakalaura studiju programma "Mediju studijas un žurnālistika".

Kontaktinformācija: ieva.jomerte@va.lv; +371 28759208.

Darba zinātniskais vadītājs: Vineta Silkāne, Dr.psych., Mg.math., asociētā profesore, HESPI pētniece

Kopsavilkums

Arvien skaļāk un plašāk tiek runāts par vardarbības mazināšanas iespējām Latvijā un citviet pasaulē un kā viens no lielākajiem faktoriem ir apkārtējo attieksme un vēlme palīdzēt, kā arī zināšanas, lai turpmāko vardarbību pēc iespējas mazinātu. Pētījuma problēma ir Latvijas iedzīvotāju nepietiekamo iemaņu trūkums par to kā rīkoties vardarbīgās situācijās. Pētījuma mērķis ir izpētīt sabiedrības attieksmi pret dažādām ar vardarbību saistītām situācijām. Pētījumā tika aptaujāti 233 respondenti. Pētījuma gaitā tika noskaidrots, ka respondentiem ir vēlme palīdzēt, upurim iesaistoties, nevis novērsties jeb nepievēršot uzmanību, dažādās ar vardarbību saistītās situācijās. Tāpat tika noskaidrots, ka lielākā daļa no aptaujas dalībniekiem ir personīgi piedzīvojuši vardarbību, kā divas izteiktākās tika minētas – emocionālā un fiziskā vardarbība.

Atslēgvārdi: vardarbība, sabiedrības attieksme, informācijas ieguves avoti.

Abstract

There is growing louder and more talk about the possibilities for reducing violence in Latvia and elsewhere in the world, and how one of the most important factors is the attitude and willingness of others to help, as well as the knowledge to minimise future violence. The problem of the study is the lack of skills of Latvian residents on how to handle violent situations. The main aim of the study is to explore the public's attitudes towards different situations related to violence. The study surveyed 233 respondents. In the course of the study, it was found that respondents were willing to help when the victim was involved, rather than avoiding or ignoring, in different situations involving violence. It was found that most of the respondents had experienced violence in person, as the two most pronounced were mentioned: emotional and physical.

Keywords: violence, public attitude, sources of information

Ievads

Vardarbība ģimenē un ārpus tās ir nopietns sociālais jautājums un problēma, kas ietekmē ļoti daudzas sabiedrības grupas visā pasaulē t.sk. arī Latvijā. Latvijā vidēji ik gadu policija reģistrē ap 8000 ar ģimenes konfliktiem, t.sk. ar vardarbību saistītiem gadījumiem (Nikona, Nulle, 2020). Daudzviet tiek minēts, ka ne vienmēr ar vardarbību saistīti gadījumi tiek ziņoti policijai, jo ir uzskats, ka tā ir ģimenes iekšējā lieta. Jebkāda veida noziedzīga nodarījuma izdarīšana (fiziska, emocionāla, ekonomiska) cilvēkam, nav tikai policijas kompetencē, bet arī aculiecinieku un citu iestāžu, cilvēku pienākums palīdzēt cietušajam (Dzenovska, Judins, Zavackis, 2013).

Sabiedrības attieksme var veicināt vai pasliktināt varmāku darbības, jo tai, nereaģējot uz apkārt notiekošo, var visu tikai saasināt vai pasliktināt. Upurim ir lielāka iespēja saņemt palīdzību, ja apkārt esošie iedzīvotāji ir ziņoši un ar vēlmi palīdzēt (Kovalenko, 2020). Sabiedrība savu attieksmi pret varmāku vai upuri, var būt ļoti atšķirīga. Individīda personiskā drošība var būt būtiski svarīgāka, nekā vēlme glābt upuri (Kovalenko, 2020). Apkārtējo uzskati un aizspriedumi var veicināt to, kā katrs indivīds domā vai spriež par kādu no sabiedrības daļām, izsverot etnisko piederību, vidi, izglītību vai dzimumu (Fakunmoju, & Bammeke, 2017; Lāce u.c., 2020). Problēma kopumā ir saistīta ar apkārtējo iedzīvotāju iesaisti un attieksmi pret vardarbībā cietušajiem.

Pētījums tendēts uz sabiedrības attieksmi pret vardarbību un ar to saistītām situācijām. Pētījuma problēma ir Latvijas iedzīvotāju nepietiekamo iemaņu trūkums par to kā rīkoties vardarbīgās situācijās. Pētījuma mērķis ir izpētīt sabiedrības attieksmi pret dažādām ar vardarbību saistītām situācijām. Pētījuma jautājums: kāda ir sabiedrības attieksme pret dažādām ar vardarbību saistītām situācijām?

Pētījuma veikšanai tika izmantota aprakstošā statistika un, lai atbildētu uz pētījuma jautājumu, pētījuma daļībniekiem tika piedāvāts novērtēt dažādas ar vardarbību saistītas situācijas. Respondentiem novērtējot rīcību dažādās ar vardarbību saistītās situācijās, rezultātā bija jāspēj noskaidrot to iespējamās darbības un attieksme.

Metode

Pētījumā piedalījās 233 respondenti, vecumā no 16 līdz 80 gadiem, no kuriem 28 (12%) bija vīrieši, bet 205 (88%) sievietes. Pētījuma datu ievākšanas metode ir aptauja. Aptauja sastāvēja no piecām daļām: ievads, indivīda personiskā vardarbības pieredze tuvinieku un draugu lokā, vardarbīgu situāciju apraksti un to novērtējums, respondentu rīcību ietekme par iepriekš minētajām situācijām, informācijas ieguves vietas par to kā rīkoties vardarbīgās situācijās un demogrāfiskie dati. Anketas ievada daļā sniegtā informācija ir par pētījuma mērķiem, uzdevumiem, anketas aizpildīšanas noteikumiem, laiku un respondentu anonimitātes saglabāšanu. Otrā daļa sastāv no pieciem jautājumiem, kuros tiek jautāts par respondentu saskari ar dažādiem vardarbības veidiem sabiedrībā un ģimenes/radu/draugu starpā. Trešajā daļā respondentiem tika piedāvātas piecas dažādas ar vardarbību saistītas situācijas, pēc kurām, nepieciešams atbildēt uz četriem slēgtā tipa jautājumiem. Ceturtā daļa sastāv no viena jautājuma, kurā respondentam tika jautāts par to, kur ieguvis informāciju, lai zinātu kā rīkoties vardarbīgās situācijās. Pēdējā anketas daļā respondentiem tika uzdoti jautājumi par viņu demogrāfiskajiem datiem – vecumu, dzimumu un izglītību.

Pētījuma dati tika ievākti tiešsaistē, kas ļāva sasniegt pēc iespēju lielāku auditoriju jeb respondentu skaitu. Datu ievākšana notika no 2021. gada 10. decembra līdz 2021. gada 20. decembrim. Datu kvantitatīvajā apstrāde un analīze tika veikta statistikas programmā JASP. Respondenta dalība šajā pētījumā ir brīvprātīga, un to apstiprinot ar anketas aizpildīšanu, viņš apzinās, ka var pastāvēt risks emocionālajam apdraudējumam. Izvēlētajā anketēšanas metodē nav iespējams kontrolēt apkārtējās vides ietekmi atbildēšanas laikā, respondentu vēlmi un laiku piedalīties aptaujā, un atbilžu sniegšanas patiesumu.

Rezultāti

1. Respondentu personiskā vardarbības pieredze

Aptaujas pirmās daļas jautājums, ļauj izprast respondentu personisko pieredzi saistībā ar vardarbību. Skatoties pēc atbilžu rezultātiem, ir redzams, ka vismaz puse no respondentiem ir piedzīvojuši kādu no vardarbības veidiem (skatīt 1. tabulā).

1. tabula. Aptaujas dalībnieku personiskās pieredzes procentuālais sadalījums, saskaroties par vardarbību

	Neesmu saskāries	Esmu dzirdējis	Biju aculiecinieks	Esmu piedzīvojis personiski
Fiziskā vardarbība	17,6%	42,5%	27,9%	40,8%
Seksuālā vardarbība	44,6%	42,1%	3,4%	18,9%
Emocionālā vardarbība	11,2%	34,8%	24,9%	58,4%
Ekonomiskā/finansiālā vardarbība	40,8%	37,3%	11,6%	21,5%

Avots: autors, 2021

2. Respondentu attieksme pret vardarbīgām situācijām

Otrās daļas jautājumi ir saistīti ar sabiedrības attieksmi pret vardarbību, kur pēc katras situācijas tika uzdoti divi jautājumi – “Kā Jūs rīkotos šādā situācijā?” un “Kā, Jūsaprāt, šādā situācijā rīkotos citi cilvēki, piemēram, Jūsu tuvinieki, draugi, paziņas?”.

Pirmā situācija, kura ir saistīta ar fizisko vardarbību, pēc respondentu domām, drīzāk izsauks policiju vai lūgs palīdzību apkārtējiem, nekā novērsīsies vai iejauksies, bet otrajā situācijā drīzāk iejauksies gan personīgi, gan tā domā par saviem tuviniekiem un draugiem.

Respondenti trešajā situācijā uzskata, ka paši noteikti nenovērstos, sastādot 85% no visu respondentu skaita, bet, apsverot domu par tuvinieku iespējamo rīcību, tad viņu iespējamība novērsties ir par 15,9% lielāka (skatīt pielikumā). Ceturtā situācija, kas arī saistīta par emocionālo vardarbību, pēc atbildēm procentuālu vairākumu parāda, ka 68,2% iejauktos paši un 53,6% līdzīgi domā arī par saviem tuvinieki un draugiem (skatīt pielikumā).

Apskatot piekto situāciju par ekonomisko vardarbību, parāda, ka lielākā daļa jeb 72,5% respondentu nenovērsīsies, bet gan 57,1% iejauksies personīgi. Sestajā situācijā, kurā respondents ekonomisko vardarbību novēro no malas, esot uz ielas un gaidot savu draugu, 59% no respondentu personiskās pieredzes atzīmē, ka izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm vai 39,5% lūgtu palīdzību garāmgājējiem (skatīt pielikumā).

Atlikušās divas situācijas ir par seksuālo vardarbību, ar kuru respondenti lielākoties nav saskārušies vai ir tikai dzirdējuši (skatīt 1. tabulā). Šajās situācijās gan aptaujas dalībnieki, gan viņu tuvinieki drīzāk piekrīt, ka iejauktos, un pilnībā piekrīt, ka izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm un lūgtu palīdzību garāmgājējiem. Lielākais vairākums jeb vidēji 70% atzīmē, ka nenovērstos.

Visbiežāk situācijās aptaujātie par saviem tuviniekiem, draugiem un radiem domā, ka vardarbīgās situācijās būs lielāka iespējamība, ka iejauksies, nekā to darīs paši. Visos jautājumos, respondenti uzskata, ka lielākoties nenovērsīsies jebkurā no situācijām, bet gan veiks citas no darbībām “Izsauktu policiju un/

vai ziņotu atbildīgajām iestādēm”, “lejauktos” vai “Lūgtu palīdzību garāmgājējiem/apkārtniekiem”. Atbilde “Grūti pateikt”, lielākoties parādās, kad aptaujas dalībniekam nepieciešams apdomāt iespējamo rīcību par savu tuvinieku vai draugu rīcību attiecīgajā situācijā, bet mazāk tai izskanot paša respondenta rīcības izvērtējumā. Pirmajās trijās situācijās redzams, ka procentuāli lielāks skaits respondenti par saviem tuviniekiem atzīmē, ka vairāk iesaistīsies, nekā to darītu personīgi.

3. Pētījuma dalībnieku rīcību ietekme vardarbīgās situācijās

Respondentiem atbildot uz anketas ceturtnās daļas jautājumu, vairāk nekā puse no respondentiem atzīmē, ka viņus ietekmē visi iespējamie varianti, bet īpaši izceļot divus – vēlēšanās palīdzēt cietušajam un respondentu personiskā drošība (skatīt 2. tabulā). Saliekot kopā atbildes “Nemaz neietekmēja” un “Nedaudz ietekmēja” var redzēt, ka respondentu procentuālo vairākumu neietekmēja neziņa par to kā rīkoties un apmulsums.

2. tabula. Apstākļi, kas ietekmēja respondentu rīcību iepriekš aprakstītajās vardarbīgajās situācijās

	Nemaz neietekmēja	Nedaudz ietekmēja	Vidēji ietekmēja	Ļoti ietekmēja	Neietekmēja	Ietekmēja
	%	%	%	%	%	%
Vēlēšanās palīdzēt cietušajam	3,0	8,6	26,6	61,8	11,6	88,4
Personiskā drošība	4,7	19,3	24,5	51,5	24,0	76,0
Neziņa par to, kā rīkoties	14,2	29,6	36,5	19,7	43,8	56,2
Apmulsums	17,2	29,6	33,0	20,2	46,8	53,2

Avots: autors, 2021

4. Aptaujāto dalībnieku informācijas ieguves avoti saistībā ar zināšanām par to kā rīkoties vardarbīgās situācijās

Piektās daļas jautājumā, bija iespējams atzīmēt vairākus atbilžu variantus. Lielākais īpatsvars no aptaujas dalībniekiem informāciju par to kā rīkoties vardarbīgās situācijās ir ieguvuši tieši no personiskās pieredzes, bet otrs lielākais avots ir masu mediji (televīzija, radio, laikraksti. Trešais izplatītākais informācijas ieguves avots ir sociālie mediji (Facebook, Instagram, Twitter, Tiktok u.c.), sastādot gandrīz pusi no aptaujas dalībniekiem. Procentuāli vismazāk respondenti informāciju iegūst no informācijas bukletiem un apmeklējot speciālas mācības (konferences, seminārus u.c.).

Analīze

Pētījuma gaitā atklājās, ka respondentu personiskā pieredze – it kā mazākā daļa, bet dažviet pat puse no respondentiem piedzīvojuši kādu no vardarbības veidiem. Gandrīz katrs piektais iedzīvotājs ir piedzīvojis seksuālo un/vai ekonomisko vardarbību, kā tas tika apkopots un minēts arī 2020. gada metodiskajos materiālos, priekš sociālā darba (Lāce u.c., 2020). Rezultātos redzams, ka vidēji katrs trešais respondents ir dzirdējis par kādu no vardarbības veidiem. Pētījumā atklājās, ka fiziskā vardarbība ir otrā sastopamākā, jo to ir piedzīvojis gandrīz katrs otrais, nevis kā tas tiek minēts Pasaules Veselības organizācija globālajā statusa ziņojumā, ka katrs ceturtais pieaugušais (WHO, 2014: 14).

Vadoties pēc citos pētījumos un zinātniskajos rakstos izmantotajām metodēm, kurās vienkopus tiek apvienotas fiziskā un seksuālā vardarbība ir redzams, ka katrs otrais ir piedzīvojis fizisku un/vai seksuālu vardarbību, kas salīdzinājumā ar Pasaules Veselības organizācijas apkopotajiem datiem un citiem pētījuma rezultātiem ir ļoti augsta (Lagune, Plinta, 2016; WHO, 2014: 13, 22; Sardinha, & Najera Catalan, 2018). Ievācot datus, procentuāli mazāko daļu sastādīja vīrieši un lielākais īpatsvars tika sasniegts ar sievietes kārtas pārstāvēm, no tā, iespējams, secināt, ka sievietes ir sociāli aktīvākas, vēlas dalīties pieredzē, par to runāt un aktualizēt.

Pētījuma rezultāti liecina, ka, pēc aptaujas dalībnieku domām, viņu tuvinieku, draugu un paziņu iesaiste un vēlme palīdzēt upurim dažādās ar vardarbību saistītās situācijās būs lielāka, nekā paši respondenti atzīmēja par sevi. Kā zināms, tad indivīda personiskā drošība dažbrīd ir svarīgāka, nekā gribēšana un vēlme glābt upuri, kas pierādās aptaujas trešās daļas pirmajā situācijā, kur respondenti paši personīgi nevēlēsies iesaistīties, bet gan par šo atgadījumu ziņos policijai vai atbildīgajām iestādēm (Kovalenko, 2020). Otrajā un ceturtajā vardarbības situācijā, kurā galvenie varoņi ir jaunieši, kā arī piektajā un trešajā situācijā, kurā tiek pieminēti draugi un tuvinieki, parādās pretējais, jo pētījuma dalībnieki paši būtu gatavi iesaistīties un palīdzēt upurim. Daļai respondentu vardarbīgās situācijās, atzīmējot atbildi – grūti pateikt, parāda, ka indivīdam nav pietiekamas zināšanas par to kā palīdzēt upurim vai arī aptaujas dalībnieks neuzskata to par nepieciešamu darīt, kā tas tiek minēt arī pētījumā par sabiedrības attieksmi pret ziņošanu par partneru vardarbību pret sievietēm, ka liela daļa indivīdu nav gatavi vai pietiekami pārliecināti, ka būtu gatavi ziņot par situāciju (Gracia, & Herrero, 2006). Situācijās, kas saistīta ar seksuālo un fizisko vardarbību, parāda, ka lielākā daļa aptaujas dalībnieku izsauktu policiju un/vai ziņotu attiecīgajām iestādēm, kā arī lūgtu palīdzību apkārtējiem, nevis personīgi iesaistīties, kas var būt viens no rādītājiem, ka respondentiem nav pietiekamas zināšanas par to kā palīdzēt cietušajam šādās situācijās un ir bažas vai šaubas par savu personisko drošību. Fiziskās un emocionālās vardarbības situācijās, sabiedrība uzskata, ka viņu tuvinieki, draugi un radi būs vairāk gatavi iesaistīties nekā viņi paši, kas parāda, ka apkārt esošie, mūsdiā, mums blakus ir spēcīgāki, apzinātāki un zinošāki par to kā rīkoties šādās situācijās.

Personīgā informācija par to kā rīkoties vardarbīgās situācijās, lielākoties pētījuma rezultātos tiek pieminēta personiskā pieredze un masu mediji, ko apstiprina arī divi pētījumi par attieksmi, vērtībām un uzskatiem par vardarbību ģimenē, kuros tiek atzīts, ka lielāko daļu informācijas sabiedrība iegūst tieši no masu medijiem – laikrakstiem un televīzijas (McLaren, 2010).

Secinājumi

1. Rezultāti parāda, ka lielākajai daļai respondentu, attieksme pret vardarbīgām situācijām ir vērtējama ar pozitīvu iezīmi palīdzēt cietušajam, jo uzskata, ka lielākoties sastopoties ar vardarbīgām situācijām nenovērsīsies, bet gan veiks kādu no citām nepieciešamajām darbībām – izsauks policiju un/vai ziņos attiecīgajām iestādēm, iejauksies personīgi vai lūgs palīdzību garāmgājējiem.
2. Salīdzinot visus četrus vardarbības veidus, lielākā daļa pētījuma dalībnieki ir piedzīvojuši tieši emocionālo vardarbību, aiz kuras otra nozīmīgākā ir fiziskā vardarbība.
3. Respondentu domas, par to kā rīkotos viņu tuvinieki un draugi vardarbīgās situācijās ir augstāk vērtētas nekā indivīda personiskā rīcība.
4. Situācijas, kuras ir saistītas ar tuviniekiem, aptaujas dalībnieki centīsies atrisināt pašrocīgi – iejaucoties, nevis vērsoties policijā vai meklējot palīdzību pie apkārtējiem.
5. Indivīds, saskaroties ar emocionālo vardarbību sabiedrībā vai sev tuvumā, noteikti palīdzēs upurim un iejauksies attiecīgajā situācijā, bet, saskaroties ar seksuālo vardarbību, visdrīzāk, respondents vērsīsies pēc palīdzības, zvanot policijai vai attiecīgajām iestādēm, vai meklēs palīdzību pie apkārtējiem vai garāmgājējiem.
6. Nozīmīgākais informācijas avots, par to kā rīkoties vardarbīgās situācijās tiek balstīts uz respondentu personīgi piedzīvoto pieredzi un tikai kā nākamais nozīmīgākais tiek minēts – masu mediji.

Rekomendācija

Turpmāk lielāka uzmanība citos līdzīgos pētījumos būtu jāpievērš sabiedrības attieksmes sīkākai izpētei, lai pēc iespējas objektīvāk un konkrētāk secinātu par to attieksmi un veicamajām darbībām vardarbīgās situācijās.

Latvijā lielākā daļa no pētījumiem par vardarbību ir saistīti un lielākais uzsvars likts uz bērniem un sievietēm, tādēļ turpmāk būtu nepieciešama plašāka izpēte par sabiedrību kopumā, sabiedrību vai atsevišķām sabiedrības grupām. Pilnīgākai izpratnei par to, lai rastos pilnvērtīgāks priekšstats par sabiedrības attieksmi pret vardarbību, nepieciešams veikt līdzīgu vai tādu pašu pētījumu, bet lielāko daļu no respondentiem sasniedzot tieši vīriešu kārtas pārstāvjus.

Vardarbības gadījumu turpmākai mazināšanai būtu nepieciešama sabiedrības izglītošana (semināru un diskusiju veidošana) un dažādu vardarbīgu situāciju piemēru rādīšana, stāstīšana. Respondentu efektīvākas informētības un izglītotības veicināšanai, saistībā ar vardarbīgām situācijām, informāciju nepieciešams izvietot masu medijos. Turpmāk būtu nepieciešams pārskatīt un izpētīt, cik kvalitatīvu un pareizu informāciju respondenti saņem no sociālajiem medijiem, bukletiem un sociālajiem tīkliem, lai izvērtētu informācijas atbilstību un patiesumu.

Avotu saraksts

- Dzenovska, I., Judins, A., Zavackis, A. (2013). *Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzības nodrošinājums: Atbalsta viktimizācijas prevencijai Latvijā*, 2013. Iegūts: 2021. gada 23. septembrī no: https://jpa.gov.lv/uploads/filedir/noziedzgosnodarjumoscietuovajadzgunodroinjums_pk.pdf
- Fakunmoju, S. B., & Bammeke, F. B. (2017). Gender-based violence beliefs and stereotypes: Crosscultural comparison across three countries. *International Journal of Asian Social Science*, 7(9), 738-753.
- Gracia, E., & Herrero, J. (2006). Public Attitudes toward Reporting Partner Violence against Women and Reporting Behavior. *Journal of Marriage and Family*, 68(3), 759-768.
- Kovalenko, A. (2020). Rethinking the Bystander Effect in Violence Reduction Training Programs. *Social Issues and Policy Review*, 14(1), 273-296.
- Lagune, Z., Plinta, J. (2016). *Vardarbība pret veciem cilvēkiem, kā sociāla problēma*. Rīga: "Salana Art" SIA.
- Lāce, I., Avotiņa, Z., Freimane, S., Maulica, S., Redliha, L., Sovere, L., Šūpulniece, I., Ozoliņa, S., Dilba, J., Razgale, I., Goluba, T., Skaja, M., Matuzele, L., Glūdiņa, E. (2020). *Metodiskais materiāls sociālajam darbam ar vardarbībā cietušām un vardarbību veikušām personām*. Rīga: SIA "DBA TEHNOLOĢIJAS"
- McLaren, F. (2010). *Attitudes, Values and Beliefs about Violence within Families: 2008 survey findings*. Centre for Social Research and Evaluation. Iegūts 2021. gada 19. novembrī no <https://www.msd.govt.nz/documents/about-msd-and-our-work/publications-resources/research/campaign-action-violence-research/attitudes-values-and-beliefs-about-violence-within-families.pdf>
- Nulle, A., Ņikona, L. (2020). Vardarbība ģimenē skaitļos. Skatīts: 23.09.2021.
Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/315707-var darbiba-gimene-skaitlos-2020>
- Sardinha, L., & Najera Catalan, H. E. (2018). Attitudes towards domestic violence in 49 low- and middle-income countries: A gendered analysis of prevalence and country-level correlates. *PLOS ONE*, 13(10), 1-18.
- World Health Organization. (2014). *Global status report on violence prevention 2014*. Luxembourg: WHO.

Pielikums

Vardarbīgo situāciju procentuālais novērtējums (n=233)

			Mediāna	Pilnībā nepiekrītu	Drīzāk nepiekrītu	Drīzāk piekrītu	Pilnībā piekrītu	Grūti pateikt	Nepiekrītu	Piekrītu
1. situācija (Fiziskā vardarbība)	Pats	Pēc iespējas ātrāk novērstos	2,00	38,6	28,8	18,5	4,7	9,4	67,4	23,1
		lejauktos	2,00	20,2	28,3	24,9	13,7	12,9	48,5	38,6
		Izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm	3,00	8,2	8,6	32,2	47,2	3,9	16,7	79,4
		Lūgtu palīdzību garāmgājējiem/apkārtējiem	3,00	11,2	16,7	27,0	29,6	15,5	27,9	56,7
	Citi	Pēc iespējas ātrāk novērstos	2,00	24,0	31,8	16,7	7,7	19,7	55,8	24,5
		lejauktos	3,00	8,6	22,7	29,6	19,7	19,3	31,3	49,4
		Izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm	3,00	6,4	15,5	36,9	26,2	15,0	21,9	63,1
		Lūgtu palīdzību garāmgājējiem/apkārtējiem	3,00	7,7	19,3	30,5	18,0	24,5	27,0	48,5
2. situācija (Fiziskā vardarbība)	Pats	Pēc iespējas ātrāk novērstos	1,00	51,5	33,5	4,3	3,0	7,7	85,0	7,3
		lejauktos	3,00	9,4	7,7	37,3	39,9	5,6	17,2	77,3
		Izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm	2,00	28,8	38,2	12,0	6,9	14,2	67,0	18,9
		Lūgtu palīdzību garāmgājējiem/apkārtējiem	2,00	18,5	33,9	24,5	9,4	13,7	52,4	33,9
	Citi	Pēc iespējas ātrāk novērstos	2,00	32,2	36,9	10,7	4,3	15,9	69,1	15,0
		lejauktos	3,00	7,7	10,7	44,2	20,2	17,2	18,5	64,4
		Izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm	2,00	25,8	31,8	15,5	5,6	21,5	57,5	21,0
		Lūgtu palīdzību garāmgājējiem/apkārtējiem	2,00	15,9	28,3	21,0	8,2	26,6	44,2	29,2

			Mediāna	Pilnībā nepiekrītu	Drīzāk nepiekrītu	Drīzāk piekrītu	Pilnībā piekrītu	Grūti pateikt	Nepiekrītu	Piekrītu
3. situācija (Emocionālā vardarbība)	Pats	Pēc iespējas ātrāk novērstos	1,00	50,2	34,8	6,4	1,7	6,9	85,0	8,2
		lejauktos	3,00	6,0	8,2	38,2	42,1	5,6	14,2	80,3
		Izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm	1,00	60,1	23,6	4,3	2,1	9,9	83,7	6,4
		Lūgtu palīdzību garāmgājējiem/apkārtējiem	1,00	45,9	19,3	15,9	7,3	11,6	65,2	23,2
	Citi	Pēc iespējas ātrāk novērstos	2,00	33,5	35,6	7,3	4,3	19,3	69,1	11,6
		lejauktos	3,00	7,7	9,4	42,9	21,5	18,5	17,2	64,4
		Izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm	1,00	48,9	21,0	5,6	2,6	21,9	70,0	8,2
		Lūgtu palīdzību garāmgājējiem/apkārtējiem	1,00	42,5	19,7	11,2	5,6	21,0	62,2	16,7
4. situācija (Emocionālā vardarbība)	Pats	Pēc iespējas ātrāk novērstos	2,00	45,1	33,0	11,2	3,0	7,7	78,1	14,2
		lejauktos	3,00	9,4	14,2	35,6	32,6	8,2	23,6	68,2
		Izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm	2,00	28,3	26,2	20,2	9,4	15,9	54,5	29,6
		Lūgtu palīdzību garāmgājējiem/apkārtējiem	3,00	20,2	20,6	28,8	13,3	17,2	40,8	42,1
	Citi	Pēc iespējas ātrāk novērstos	2,00	31,3	31,3	12,9	3,9	20,6	62,7	16,7
		lejauktos	3,00	8,6	15,9	37,3	16,3	21,9	24,5	53,6
		Izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm	2,00	29,6	27,9	12,0	6,0	24,5	57,5	18,0
		Lūgtu palīdzību garāmgājējiem/apkārtējiem	2,00	22,3	21,0	22,7	6,9	27,0	43,3	29,6
5. situācija (Ekonomiskā vardarbība)	Pats	Pēc iespējas ātrāk novērstos	2,00	36,9	35,6	10,7	5,6	11,2	72,5	16,3
		lejauktos	3,00	11,2	18,0	39,1	18,0	13,7	29,2	57,1
		Izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm	1,00	47,2	25,8	6,4	2,6	18,0	73,0	9,0
		Lūgtu palīdzību garāmgājējiem/apkārtējiem	2,00	39,9	20,2	16,3	6,9	16,7	60,1	23,2
	Citi	Pēc iespējas ātrāk novērstos	2,00	25,3	29,6	13,7	5,6	25,8	54,9	19,3
		lejauktos	3,00	11,6	19,7	34,8	7,7	26,2	31,3	42,5
		Izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm	1,00	42,1	23,2	7,3	1,3	26,2	65,2	8,6
		Lūgtu palīdzību garāmgājējiem/apkārtējiem	2,00	32,6	22,7	15,5	2,6	26,6	55,4	18,0

			Mediāna	Pilnībā nepiekrītu	Drīzāk nepiekrītu	Drīzāk piekrītu	Pilnībā piekrītu	Grūti pateikt	Nepiekrītu	Piekrītu
6. situācija (Ekonomiskā vardarbība)	Pats	Pēc iespējas ātrāk novērstos	2,00	23,6	30,5	18,5	12,9	14,6	54,1	31,3
		lejauktos	2,00	19,3	31,8	21,0	8,2	19,7	51,1	29,2
		Izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm	3,00	12,0	15,9	30,0	29,2	12,9	27,9	59,2
		Lūgtu palīdzību garāmgājējiem/apkārtējiem	3,00	15,9	23,2	27,0	12,4	21,5	39,1	39,5
	Citi	Pēc iespējas ātrāk novērstos	2,00	18,9	21,9	19,3	7,3	32,6	40,8	26,6
		lejauktos	2,00	13,3	24,0	20,6	6,9	35,2	37,3	27,5
		Izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm	2,00	14,2	21,0	17,6	12,9	34,3	35,2	30,5
		Lūgtu palīdzību garāmgājējiem/apkārtējiem	2,00	16,3	20,6	17,6	7,7	37,8	36,9	25,3
7. situācija (Seksuālā vardarbība)	Pats	Pēc iespējas ātrāk novērstos	1,00	63,1	18,5	7,7	4,7	6,0	81,5	12,4
		lejauktos	3,00	15,5	18,9	19,3	35,2	11,2	34,3	54,5
		Izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm	4,00	6,0	3,0	11,6	76,8	2,6	9,0	88,4
		Lūgtu palīdzību garāmgājējiem/apkārtējiem	4,00	5,2	3,9	22,7	62,7	5,6	9,0	85,4
	Citi	Pēc iespējas ātrāk novērstos	1,00	51,5	22,7	6,0	3,4	16,3	74,2	9,4
		lejauktos	3,00	10,3	9,0	32,6	29,2	18,9	19,3	61,8
		Izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm	4,00	6,0	3,0	23,2	58,4	9,4	9,0	81,5
		Lūgtu palīdzību garāmgājējiem/apkārtējiem	4,00	6,0	3,9	31,3	42,1	16,7	9,9	73,4
8. situācija (Seksuālā vardarbība)	Pats	Pēc iespējas ātrāk novērstos	1,00	49,8	27,0	7,3	5,6	10,3	76,8	12,9
		lejauktos	3,00	15,5	17,2	24,9	23,2	19,3	32,6	48,1
		Izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm	4,00	5,2	3,4	17,6	66,1	7,7	8,6	83,7
		Lūgtu palīdzību garāmgājējiem/apkārtējiem	4,00	7,3	6,9	26,2	45,5	14,2	14,2	71,7
	Citi	Pēc iespējas ātrāk novērstos	2,00	36,9	28,8	6,0	3,0	25,3	65,7	9,0
		lejauktos	3,00	10,7	12,4	30,5	19,7	26,6	23,2	50,2
		Izsauktu policiju un/vai ziņotu atbildīgajām iestādēm	4,00	4,7	4,7	27,5	45,1	18,0	9,4	72,5
		Lūgtu palīdzību garāmgājējiem/apkārtējiem	3,00	5,6	6,9	27,5	32,6	27,5	12,4	60,1

Avots: autors, 2021

Bērnu vecāku komunikācija ar skolotājiem attālināto mācību apstākļos Covid – 19 pandēmijas kontekstā: skolotāju perspektīva

Communication between parents and teachers in distance learning in the context of the Covid – 19 pandemic: a teacher perspective

Autors: Kristiāns Bokta, Vidzemes Augstskola, bakalaura studiju programma „Komunikācija un sabiedrības attiecības”

Kontaktinformācija: kristians.bokta@va.lv, mob. tel. +371 25728989

Darba zinātniskais vadītājs: Liene Ločmele, Mg.art., lektore

Kopsavilkums

Bērnu vecāku vardarbība pret skolotājiem ir aktuāla un pieaugoša mūsdienu problēma, it sevišķi pandēmijas apstākļos, kas nav plaši aplūkota Latvijas kontekstā. Pārsteidzoši, ka šādai problēmai ir pievērsta salīdzinoši maza uzmanība, neskatoties uz tās plašo ietekmi uz pedagogu dzīves kvalitāti un pedagogisko darbību. Šī pētījuma ietvaros caur skolotāju skatījumu tika aplūkota pedagogu komunikācijas pieredze ar bērnu vecākiem, un atsevišķa uzmanība pievērsta emocionālās vardarbības klātesamībai. Darbā tika atklāta padziļināta kvalitatīva informācija par pedagogu domām un pieredzi esošajā tematā. Pedagogu komunikācijas pieredze ar bērnu vecākiem tika apzināta, veicot daļēji strukturētas intervijas ar 12 Latvijas izglītības iestāžu skolotājiem un analizēta, izmantojot kvalitatīvo satura analīzi. Pētījuma ietvaros gūtā informācija ļauj spriest, ka veiksmīgi veidota komunikācija ir kritiski svarīga pedagogu darbībā, kas nodrošina ne vien ciešāku savstarpējo sadarbību, bet arī palīdz izglītības procesam norisināties bez pretrunām. Secinājumi no intervijām liecina, ka vislielākās vecāku agresivitātes un emocionālās vardarbības sekas piedzīvo sākumskolas pedagogi, taču arī pārējie izglītības līmeņi saskaras ar bērnu vecāku negācijām.

Atslēgas vārdi: pedagogi, emocionālā vardarbība, vecāku komunikācija, Latvija, Covid – 19 pandēmija

Abstract

Violence of parents against teachers is an ongoing and growing problem today, particularly in the context of the pandemic, which has not been widely considered in the context of Latvia. It is surprising that there is relatively little focus on such problem, despite its extensive impact on teachers' quality of life and pedagogical performance. In the framework of this study the experience of teacher communication with children's parents was examined through the teachers' point of view, with a separate focus on the presence of emotional violence. The work revealed in-depth quality information about teachers' thoughts and experiences on the current theme. The experience of teachers' communication with children's parents was identified by conducting semi-structured interviews with 12 teachers of Latvian educational institutions and analysed using qualitative content analysis. The information obtained within the research shows that successful communication is critical to teachers' work, which provides not only closer cooperation,

but also helps the educational process to take place without controversy. The findings from interviews show that primary school teachers are experiencing the biggest consequences of parental aggression and emotional violence, but other levels of education also face the stigma of children's parents.

Key words: teachers, emotional abuse, parental communication, Latvia, Covid – 19 pandemic

Levads

Izglītības iestādēs komunikācija starp skolotājiem un vecākiem ir viens no nozīmīgākajiem panākuma stūrakmeņiem veiksmīgai sadarbībai. Tā sniedz daudzpusīgus ieguvumus ne vien skolotājiem un vecākiem, bet arī pašai izglītības iestādei. Mūsdienās skolotāji arvien vairāk ir atkarīgi no ciešas mijiedarbības ar vecākiem, lai nodrošinātu pilnveidotāku skolēnu attīstību. Šobrīd skolotāji ir pakļauti nereālām sabiedrības, it īpaši vecāku, cerībām un ievērojamu atbildības līmeni (Wang, Ramos, Wu, Liu, Yang, Wang, & Wang, 2015). Tādējādi pētnieki uzskata, ka jauna problēma, ar kuru skolotājiem arvien biežāk nākas sastapties, ir skolēnu vecāku vardarbība (Nielsen, & Einarsen, 2018). It sevišķi šobrīd, pateicoties mūsdienu tehnoloģijām, tiešsaistes vardarbība kļūst arvien klātesošāka skolotāju komunikācijā ar vecākiem, dodot iespējas vecākiem aizskart skolotāju reputāciju, pazemot, draudēt vai kā citādi apgrūtināt skolotāju ikdienu. Ziņu portāls Delfi (Rutka, 2020) vēsta, ka skolotāji ir kļuvuši par vecāku izlādes objektu, caur kuriem nereti var izgāzt savu neapmierinātību, stresu un negatīvās emocijas. Tieši vecāku dēļ vairāki pedagogi ir pāragri beiguši savas darba gaitas, turklāt daži pedagogi ir tik traumēti, ka pamet izglītības sistēmu pavisam (Rutka, 2020).

Pētījumi ir vienisprātis, ka vecāku vardarbībai ir būtiska ietekme uz skolotāju emocionālo stāvokli. Zinātnisko pētījumu rezultātu apkopojums liecina, ka viena no nopietnākajām problēmām visā pasaulē ir izglītības iestāžu vardarbības negatīvā ietekme uz skolotājiem (Wilson, Douglas, & Lyon, 2011; Moon, Morash, Jang, & Jeong, 2015). Skolotāji, kuri ir cietuši no vardarbības, ir piedzīvojuši trauksmi, depresiju, kā arī zemāku pedagoģisko sniegumu (Espelage et al., 2013). Lai gan vardarbība pret skolotājiem turpina pieaugt satraucošā tempā, pašreizējās zināšanas par galvenajiem konceptiem, riska un aizsardzības faktoriem darbā ir pārsteidzoši ierobežotas (Reddy, Espelage, Anderman, Kanrich, & McMahon, 2018). Ņemot vērā vardarbības negatīvo ietekmi, kā arī tās straujo attīstību izglītības iestādēs, ir nepieciešami vairāki pētījumi, kas ļautu labāk izprast un identificēt vardarbības klātesamību vecāku komunikācijā ar skolotājiem.

Tehnoloģiju straujā attīstība ir mainījusi ne vien skolotāju un vecāku savstarpējo komunikāciju, bet arī devusi iespēju vecākiem būt emocionāli vardarbīgākiem pret skolotājiem. Tieši vecāki ir atzinuši nepieciešamību mainīt skolotāju un vecāku klātienē komunikāciju uz digitālo platformu (Nitza, & Roman, 2017). Tā rezultātā skolotājiem ir jāsaskaras ar jaunu vardarbības veidu, ko akadēmiskajā literatūrā definē kā kiberbuligānismu (*cyberbullying*). To vecāku vidū īpaši veicina anonimitātes sajūta un nepersoniskā saskarsme ar skolotāju. Kiberbuligānismam ne vien nav teritoriālu un laika ierobežojumu, bet arī vairākos gadījumos vainīgie var palikt anonīmi (Huang, Chang, Chen, Wei, & Chou, 2016).

Kaut arī pret skolotāju vērstā vardarbība visā pasaulē ir akūta un nopietna problēma, literatūrā šim fenomenam ir pievērsta salīdzinoši maza uzmanība. Tieši Covid – 19 pandēmijas ietekme ir ļāvusi atklāt iespējams līdz šim mazāk pieminēto un acimredzamo situāciju, kas saistīta ar vecāku vardarbību pret pedagogiem. Šis temats aktuāls ir kļuvis ne vien izglītības iestādēs, bet arī plašsaziņas līdzekļos, kuros tiek ziņots par vecāku vērsto vardarbību pret skolotājiem. Latvijas Sabiedriskais medijs (LSM) vēsta, ka pēdējā laikā „WhatsApp” grupas ir kļuvušas par vienu no veidiem, kā vecāki veic emocionālo vardarbību pret skolotājiem (Dēvica, 2019).

Balstoties uz šiem argumentiem, šī **pētījuma mērķis** ir caur skolotāju skatījumu izzināt vecāku komunikāciju ar skolotājiem, ar mērķi identificēt emocionālās vardarbības klātesamību. Lai sasniegtu pētījuma mērķi, tiek formulēti šādi **pētījuma jautājumi**: 1) kāda ir skolotāju komunikācijas pieredze ar vecākiem? 2) kā, ja vispār, šī komunikācijas pieredze satur emocionālās vardarbības elementus?

Pamatojoties uz jau esošo literatūru, darba teorētiskais pārskats sastāv no trīs galvenajām nodaļām. Pirmajā nodaļā tiek definēts vardarbības jēdziens, tā galvenie pamatelementi un nozīmīgākās atšķirības. Papildus tiek analizēti atsevišķi vardarbības veidi. Otrajā nodaļā tiek atspoguļoti veiksmīgas komunikācijas elementi, kā arī aplūkota tehnoloģiju attīstības ietekme uz vecāku un skolotāju savstarpējo komunikāciju. Trešajā nodaļā tiek analizēti skolotāju profesionālās ētikas aspekti, izceļot nepilnības attiecībā uz skolotāju neaizsargātību normatīvā regulējuma saturā.

Metode

Pētījumā kopumā piedalījās 12 praktizējošie pedagogi no dažādām Latvijas izglītības iestādēm – pieci sākumskolas pedagogi, četri pamatskolas un trīs vidusskolas skolotāji. Visi pētījuma dalībnieki bija sievietes, vecumā no 28 līdz 59 gadiem (vidējais vecums 44 gadi). No visiem intervētajiem pedagogiem astoņiem bija audzināmā klase, turpretim četri bija priekšmetu skolotāji. Pētījuma dalībnieku vidējais pedagoģiskais darba stāžs – 21 gads.

Pētījumā tika izmantotas daļēji strukturētas intervijas, kas ļāva padziļināti izpētīt, izprast un izskaidrot pedagogu pieredzi. Šādas datu ievākšanas metodes priekšrocība ir padziļināti iegūta informācija, kas rada bagātīgu izpratni par pētījuma dalībnieku attieksmi un uztveri. Intervijā tika ietverti jautājumi par skolotāju vispārējo un pandēmijā esošo komunikācijas pieredzi, tās raksturojošajiem konceptiem, piemēram, vecāku agresīvo un uzbrūkošo attieksmi, emocionālo vardarbību, kā arī tika definēti jautājumi, kas ļāva noskaidrot šīs negatīvās pieredzes sekas un izglītības iestāžu piedāvātās atbalsta iespējas. Galvenais uzsvars intervijās tika likts uz to, lai identificētu vecāku komunikācijā ar skolotājiem emocionālās vardarbības elementus, ļaujot saprast, vai skolotājs ir bijis vecāku vardarbības upuris. Ar intervijas palīdzību tika iegūts priekšstats par to, vai vecāku vardarbība pret skolotājiem ir aktuāla izglītības iestāžu problēma.

Pētījuma dati tika ievākti laika posmā no 2021. gada novembra līdz decembrim. Datu ievākšanai tika izmantota “sniega pikas” metode, kas ļāva identificēt un atlasīt nākamos pētījuma dalībniekus. Ar katru pedagogu tika veikta individuāla apmēram stundu gara intervija, kas norisinājās tiešsaistē, izmantojot videokonferenču lietojumprogrammu “Zoom”. Visas intervijas tika ierakstītas, pārrakstītas un attiecīgi analizētas. Pēc pirmajām intervijām varēja sašaurināt pētījuma dalībnieku loku pēc konkrētām pazīmēm, piemēram, pozitīvās vai negatīvās komunikācijas pieredzes vai pedagoģiskā stāža.

Datu analīzei tika izmantota kvalitatīvā satura analīzes metode, kas ļāva padziļināti izziņāt konkrētu individu pieredzi. Vispirms katra individuālā intervija tika apstrādāta un analizēta, kas ļāva samazināt datu apjomus, atstājot tos apgalvojumus, pieredzi un pārdomas, kurām ir analītiska nozīme. Datu kodēšana norisinājās vairākos posmos, ļaujot sakārtot datus tā, lai tos varētu strukturēti pārbaudīt un analizēt, piemēram, pārbaudot un atrodot attiecības starp kodiem. Kopumā datu analīzes mērķis bija nonākt pie secinājumiem, sakoncentrējot lielu datu apjomu salīdzinoši mazākos, vieglāk pārvaldāmos un saprotamos informācijas gabalos.

Rezultāti un analīze

Pedagogi vispārējo komunikāciju ar bērnu vecākiem raksturo kā pozitīvu un uz sadarbību vērstu, tomēr daļa pedagogu ir saskārušies ar emocionālās vardarbības klātesamību, kas ir ietekmējusi viņu dzīves kvalitāti. Lielākā daļa pedagogu uzsvēra, ka tiek veidots zināms attiecību trijstūris – bērns, bērnu vecāks un skolotājs –, jo tikai mijiedarbojoties un ejot uz konkrētu mērķi, var panākt pozitīvu rezultātu. Jāsecina, ka J. L. Epšteina (Epstein, 1995) viens no sešiem galvenajiem vecāku iesaistīšanas veidiem – saziņa ar vecākiem – joprojām nav zaudējis savu aktualitāti un ir kritiski svarīgs pedagogu darbā, lai izveidotu ciešas darba attiecības starp skolotājiem un vecākiem.

Covid – 19 pandēmijas radīto seku dēļ skolotājiem bija mērķtiecīgāk jāpārdomā vēlamie saziņas kanāli, jo attālinātās mācīšanās rezultātā vecākiem bija jāuzņemas tiešāka loma savu bērnu izglītībā. Pedagogi atzīst, ka neapšaubāmi komunikācija Covid – 19 laikā ir kļuvusi intensīvāka un personiskāka, kā arī daļa pedagogu norādīja, ka šī situācija ir veicinājusi vecāku emocionālo spriedzi, kas bieži vien arī kalpo par iemeslu agresivitātei. Kopumā pedagogi tiešsaistes komunikāciju atzīst par ātru, vienkāršu un operatīvu risinājumu kā iespējams nodot informāciju, kā arī veicināt vecāku aktīvu iesaistišanos. Tomēr arī šajā komunikācijas modelī pedagogiem ir jābūt ļoti uzmanīgiem, jo nepareizi izvēlētas stratēģijas var ietekmēt viņu turpmākās darba gaitas. Divas tipiskākās stratēģijas, kuras pedagogi ir izvēlējušies savā profesionālajā darbībā ir ierobežot vai neierobežot šo komunikāciju laikā. Skolotāju atvērtība un viņu pastāvīgā gatavība palīdzēt, protams, ir svarīga, tomēr ir jāspēj bērnu vecākiem skaidri definēt, ka saziņa “jebkurā laikā” nav seši no rīta vai vienpadsmit vakarā. Arī B. Agers (Agger, 2011) norādīja, ka jaunās tehnoloģijas nodrošina pastāvīgu savienojamību, kā rezultātā daļēji sabrūk robežas starp publisko un privāto, kā arī starp darbu un atpūtu. Jāatzīst, ka tieši nepietiekamu robežu noteikšana, iespējams, ir viens no iemesliem, kādēļ pedagogi jūtas tik izdeguši. Jāsecina, ka pieaugot komunikācijas kanāliem, palielinās arī nepieciešamība pēc robežām.

Pēc pedagogu pieredzes, nākas secināt, ka tieši verbālie uzbrukumi ir viens no biežāk sastopamajiem emocionālās vardarbības elementiem komunikācijā ar bērnu vecākiem. Šie verbālie uzbrukumi komunikācijā izpaužas kā paaugstināts balss tonis, pedagogu noniecināšana, mutiski uzbrukumi un draudu izteikšana. Tieši sākumskolas un pamatskolas posmā ir novērota pastiprināta agresivitāte un draudīgā attieksme no bērnu vecāku puses, kas attiecās uz vērtējuma nozīmīgumu. Vecāki arvien vairāk vēlas panākt sev cerēto rezultātu bērna vērtējumam, lai gan paši nepazinās sava bērna spējas un nepieņem šīs problēmas. Rezultātā bērna galvā ir neizpratne par vērtējumiem un to lomu, un tajā pašā brīdī uzsvars tiek likts uz tiem, nevis uz mācību priekšmeta saturu vai noderīgām prasmēm.

Svarīgi, lai skolotājs nenonāktu vecāku iespaidā. Galu galā, ja skolotājs ir zaudējis neatkarību un “spēlējas līdzi” ar vecākiem, sarunā panākt konstruktīvus rezultātus kļūst neiespējami.

Neliela daļa skolotāju komunikācijā ar bērnu vecākiem ir saskārusies arī ar vecāku dominanci un kontroli. Pēc pedagogu pieredzes nākas secināt, ka ir bijušas situācijas, kurās bērnu vecāki attālinātajā mācību procesā atļaujās apstrīdēt skolotāju zināšanas par sava mācību priekšmeta pārzināšanu, kritizēt viņu mācīšanas metodes un atļāvušies definēt konkrētas prioritātes. Spriežot pēc vecāku uzvedības, nākas secināt, ka viņi domā, ka labāk par pedagogiem zina, kas ir visnepieciešamākais viņu bērniem, ejot tik tālu, lai ieteiktu, kuras grāmatas skolotājam vajadzētu vai nevajadzētu izmantot, un bieži vien strīdoties par jebkura skolotāja stundu plāna relatīvajiem ieguvumiem. Jāsecina, ka arī Covid – 19 situācija ir veicinājusi šo problēmu, jo attālināto mācību laikā bērnu vecāki katru dienas minūti varēja vērot savu bērnu skolotājus.

Skolotāji, kuri komunikācijā ar bērnu vecākiem ir pieredzējuši emocionālās vardarbības klātesamību, uzsver, ka jūtas ļoti nepasargāti. Katrs trešais pedagogs atzīst, ka ir vērsies pie skolas vadības, taču ne vienmēr ir saņēmis palīdzību. Šo problēmu risinājums ir ļoti atkarīgs no pašu izglītības iestāžu izvirzītajām prioritātēm. Ir izglītības iestādes, kurās atbalsts vienmēr no skolas vadības puses ir bijis kompetents un uz skaidrību vedošs, tomēr ir situācijas, kurās skolas vadība nesniedz palīdzību pedagogiem, bet atbalsta vecāku nostāju. Ar visu pedagogisko metožu dažādību skolotājs bieži vien izrādās bezspēcīgs konkrētās konfliktsituācijās, it sevišķi ja nespēj saņemt atbalstu no skolas vadības. Arī augstākās institūcijas ne vienmēr var sniegt savu palīdzību, jo pastāv zināma birokrātija, kuras rezultātā situācijas netiek atrisinātas. Tomēr galvenā problēma ir līdzšinējā modeļa “nauda seko skolēnam” esamībā, jo tieši tādēļ skolas vadība šos jautājumus risina par labu bērnu vecākiem. Jāatzīst, ka šāds elements ļoti ietekmē izglītības kvalitāti, tas ir viens no skolas sistēmas ierobežojumiem. Būtībā jāsaprot, ka viss nav atkarīgs no skolotāju prasmēm, arī viņi ir sistēmas daļa, kas nosaka, kā nepieciešams rīkoties konkrētās situācijās. Vecāki bieži vien to neapzinās un uzskata, ka pedagogi paši nosaka šos “spēles noteikumus”.

Neapšaubāmi šī negatīvā bērnu vecāku komunikācija ir ietekmējusi skolotāju tālāko pedagoģisko darbību un dzīves kvalitāti. Lielākā daļa skolotāju atzina, ka negatīvās komunikācijas rezultātā ir piedzīvojuši pazeminātu emocionālo labsajūtu un stresu, turpretim citi pedagogi apgalvoja, ka šo situāciju rezultātā tiek ietekmēts viņu pašvērtējums. Jāsecina, ka vecāku agresivitāte sagrauj pedagogu personības, neskatoties uz to cik profesionāli viņi ir. Šāda situācija apgrūtina labas pedagoģiskās reputācijas veidošanu, kas vēl vairāk veicina pedagogu trūkumu saglabāšanos. Arī pandēmija ir paspīlgtinājusi šo pedagogu iztrūkumu, kuras rezultātā skolotājiem bija jāpielāgojas jauniem izaicinājumiem. Viss, sākot ar uzsvaru uz pārbaudes darbu rezultātiem, beidzot ar cieņas trūkumu un prasīgiem vecākiem, var izraisīt pedagogu stresu un izdegšanu. Jāsecina, ka skolotāju iztrūkums ir problēma, kas pastāvēja pirms pandēmijas, to ir saasinājusi pandēmija, un tā nepazudīs līdz ar pandēmiju.

Secinājumi

1. Pētījumā iegūtie dati parāda, ka Covid – 19 pandēmija ne vien nostiprināja vecāku un skolotāju attiecības, bet arī radīja zināmu saspīlējumu. Palielinoties mijiedarbībai ar bērnu vecākiem, pedagogiem nācās saskarties ar vecāku agresivitāti un noslēgšanos.
2. Viens no izplatītākajiem konflikta cēloņiem starp skolotājiem un bērnu vecākiem ir izglītojamā vērtējums, kas sevi ietver arī emocionālās vardarbības elementus – pedagogu noniecināšanu, kontroli, mutiskus uzbrukumus un draudu izteikšanu.
3. Pedagogi nav spējīgi identificēt bērnu vecāku uzvedībā emocionālās vardarbības elementus. Turklāt pedagogiem ir grūti noteikt un atšķirt, vai un kādos apstākļos vecāku izturēšanās ir definējama kā konfliktsituācija vai emocionālā vardarbība.
4. Tiešsaistes komunikācijā nav vispārpieņemta “digitālās etiķetes” noteikuma kopuma, tāpēc gan bērnu vecāki, gan skolotāji uzvedas atbilstoši saviem priekšstatiem par ērtībām un pieklājību.
5. Bērnu vecāku atstātās emocionālās vardarbības rētas ir dziļas un daudzveidīgas, reālajā dzīvē grūti pierādāmas. Vairākos gadījumos pret pedagogiem vērstā emocionālā vardarbība paliek pārprasta, neredzēta un neakceptēta kā vērā ņemama problēma.

Rekomendācijas

1. Apzinoties, ka izglītības iestāžu pienākums ir izstrādāt regulējumus, kas aizsargā izglītojamos no vardarbības, būtu nepieciešams pievērst arī pastiprinātu uzmanību pedagogiem. Izglītības iestādei būtu jāizstrādā un jāievieš ētikas kodekss, kurā tiktu definēts rīcības plāns, kā skolotājiem būtu jārikojas, ja pret viņiem tiek vērstā vardarbība. Skolas vadībai jāpauž skaidra nostāja, kā tiks risināti šādi konflikti, kas radušies pedagogu un vecāku komunikācijā.
2. Jāizglīto pedagogi emocionālās vardarbības jautājumos, lai tie spētu komunikācijā ar bērnu vecākiem identificēt šīs vardarbības elementus. Nozīmīgs būtu arī psiholoģiskais nodrošinājums, kas ļautu skolotājiem sajūst atbalstu un būt uzklausi. Svarīgi, lai izglītības iestādē ir persona, pie kuras pedagogs var vērsties pēc atbalsta, lai konsultētos un pārliecinātos, ka radušajās situācijās ir rīkojies pareizi un atbilstoši izstrādātajiem vadmotīviem.
3. Pedagogiem jau pašā mācību gada sākumā ir jānosaka profesionālās robežas, kas palīdzēs tikt galā ar vecāku nereālajām komunikācijas cerībām un var palīdzēt izvairīties no izdegšanas.
4. Konflikti ir neizbēgama parādība skolotāju un bērnu vecāku komunikācijā, tāpēc svarīgi ir izveidot ciešas un cieņpilnas savstarpējās attiecības ar bērnu vecākiem. Svarīgi ir sazināties ar vecākiem ne tikai tad, kad rodas kādas problēmas izglītības iestādē, bet arī veicināt regulāru saziņu, kurā skolotāji dalās ar aktuālo informāciju un skolēna sasniegumiem.

Avotu saraksts

- Agger, B. (2011). iTime: Labor and life in a smartphone era. *Time & Society*, 20(1), 119–136.
- Dēvica, P. (2019). Nereti arī vecāki ir emocionāli vardarbīgi pret skolotājiem. LSM. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/nereti-ari-vecaki-ir-emocionali-vardarbigi-pret-skolotajiem.a339326/> (aplūk. 24.05.2021.).
- Epstein, J. L. (1995). School–family–community partnerships: Caring for the children we share. *Phi Delta Kappan*, 76(9), 701–712.
- Espelage, D., Anderman, E. M., Brown, V. E., Jones, A., Lane, K. L., McMahon, S. D., Reddy, L. A., & Reynolds, C. R. (2013). Understanding and preventing violence directed against teachers: Recommendations for a national research, practice, and policy agenda. *American Psychologist*, 68(2), 75–87.
- Huang, Y. Y., Chang, C. M., Chen, Y., Wei, H. C., & Chou, C. (2016). An analysis of adverse beliefs about cyberbullying among Taiwanese adolescents. *Violence and victims*, 31(6), 1116–1134.
- McMahon, S. D., Reaves, S., McConnell, E. A., Peist, E., & Ruiz, L. (2017). The Ecology of Teachers' Experiences with Violence and Lack of Administrative Support. *American Journal of Community Psychology*, 60(3–4), 502–515.
- Moon, B., Morash, M., Jang, J. O., & Jeong, S. (2015). Violence against teachers in South Korea: Negative consequences and factors leading to emotional distress. *Violence and Victims*, 30(2), 279–292.
- Nielsen, M. B., & Einarsen, S. V. (2018). What we know, what we do not know, and what we should and could have known about workplace bullying: An overview of the literature and Agenda for future research. *Aggression and Violent Behavior*, 42, 71–83.
- Nitza, D., & Roman, Y. (2016). Who needs parent–teacher meetings in the technological era? *The International Journal of Higher Education*, 6(1), 153–162.
- Reddy, L. A., Espelage, D. L., Anderman, E. M., Kanrich, J., & McMahon, S. D. (2018). Addressing violence against educators through measurement and research. *Aggression and Violent Behavior*, 42(1), 9–28.
- Rutka, A. (2020). Vecāku vardarbība pret pedagogu – realitāte ne tikai pandēmijas laikā. Delfi. Pieejams: <https://www.delfi.lv/calis/jaunumi/vecaku-vardarbiba-pret-pedagogu-realitate-ne-tikai-pandemijas-laika.d?id=52032899> (aplūk. 28.05.2021.).
- Wang, Y., Ramos, A., Wu, H., Liu, L., Yang, X., Wang, J., & Wang, L. (2015). Relationship between occupational stress and burnout among Chinese teachers: A cross-sectional survey in Liaoning, China. *International archives of occupational and environmental health*, 88(5), 589–597.
- Wilson, C. M., Douglas, K. S., & Lyon, D. R. (2011). Violence against teachers: Prevalence and consequences. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(12), 2353–2371.

“Atbalsts Vidzemes Augstskolas efektīvai iesaistei starptautiskajā zinātniskajā apritē” (ViA-Int) Nr. 1.1.1.5/18/1/005

VIDZEMES
AUGSTSKOLA

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Reģionālās
attīstības fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē